PROGRAM • POLICY • STRATEGI • **HANDLINGSPLAN** • RIKTLINJER

Skötselplan för kulturreservatet Karlslund.

orebro.se

ÖREBRO

Fotot på omslaget: Torbjörn Arvidsson

Dokumentansvarig på politisk nivå: Miljönämnden

Dokumentansvarig på tjänstemannanivå:
stadsantikvarie Eva Fransson och kommunekolog Therese Aremyr, Stadsbyggnad

Skötselplan för kulturreservatet Karlslund.

Innehållsförteckning

Förord 6

Inledning 7

Övergripande kvalitetsmål 7

Reservatets avgränsning 8

Fortsatt arbete 8

Parker och trädgårdar 8

Gällande planer 9

Fornlämningar 9

Områdesindelning och skötselförslag 10

Källor 12

Skötselområden i reservatet 13

1. Huvudområde Rönningstorp 13

2. Huvudområde Älgskogen 16

3. Huvudområde Kvarnområdet 20

4. Huvudområde Rävängen 25

4a. Delområde Rävängsravinen 26

4b. Delområde Egentliga Rävängen 26

4c. Delområde Udden 26

5. Huvudområde Västra Kungsladugårdens Västra gärde 28

5a. Delområde Främre gärdet 29

5b. Delområde Svinhusskogen 30

5c. Delområde Sandlyckan 31

6. Huvudområde Karlslunds gård 32

6a. Delområde Herrgården med park och trädgård 33

6b. Delområde Diedens allé med stallgården 34

6c. Delområde Rasthagen öster om Diedens allé 35

6d. Delområde Ridhusområdet 35

7. Huvudområde Västra Kungsladugårdens Östra gärde 37

7a. Delområde Rosta gärde 38

7b. Delområde husvagnscampingen 38

7c. Delområde Strömsnäs 39

7d. Delområde Södra Hästhagen 40

8. Huvudområde Snavlunda **43**

9. Huvudområde Borrarbacken **45**
9a. Delområde Odlingstäpporna 48

10. Huvudområde Jägarbacken **51**
10a. Delområde Västra Jägarbacken 52
10b. Delområde Karlsnäs 53
10c. Delområde Östra Jägarbacken 54
10d. Delområde Charlottenlund 54
10e. Delområde Kalvhagen 55

11. Huvudområde Skråmsta **56**

12. Huvudområde Åby **58**

Sammanställning av linjeelement i skötselplanen **61**

Skötselytor – beskrivning till karta **64**

Bilaga 1 – Reservatsbeslut **68**

Bilaga 2 – Skötselytor, karta **69**

Bilaga 3 – Ansvarsområden, karta **70**

Bilaga 4 – Uppföljning av skötselåtgärder **72**

Förord

Skötselplanen för kulturreservatet Karlslund har till syfte att förverkliga reservatsbeslutets syfte och övergripande mål. Grunden för skötselplanen är en historiskt betingad indelning i områden, där skötseln ska förtydliga landskapets kulturhistoriska värden, *skötselområden*. I det innefattas de naturvärden som uppkommit genom den historiska användningen av området.

För varje område tas ställning till vilket historiskt skede som ska vara utgångspunkt för skötsel på kort och lång sikt samt för områdets utveckling. Utgångspunkt för ställningstagandena har varit de möjligheter som har framkommit, dels vid en analys av den historiska markbeskrivningen, dels vid inventeringar av reservatets miljöer som har genomförts under 2012 för att ligga till grund för bedömningarna.

Inventeringar och framtagande av underlag för skötselplan inklusive åtgärdsförslag för Örebros båda kulturreservat, Karlslund och Sommarro, har utförts av en konsult, Clas Tollin, tidigare universitetslektor vid avdelningen för agrarhistoria på Sveriges lantbruksuniversitet och med erfarenhet från skötselplaner och genomförande vid bl.a. Linnés Hammarby. Fältbesiktningar gjordes 8 och 9 april 2012, 5 juni 2012, och augusti 2012. En arbetsgrupp med representanter från Stadsbyggnad, Miljökontoret samt Kultur & Fritidsförvaltningen har deltagit i arbetet.

Ett öppet informationsmöte angående förslaget till skötselplan hölls den 27 augusti 2012 på Karlslunds herrgård.

En historisk markbeskrivning utfördes under sommaren 2011 av arkeolog Åsa Berger: *Karlslund och Sommarro. Historisk markanvändning 2011. Underlag till skötselplan för Örebro kommuns kulturreservat.* Örebro 2012. Den har varit ett kunskapsunderlag för Tollins arbete och bygger på noggranna kartstudier och annat tillgängligt källmaterial. Den finns i digitalt format på Stadsbyggnad.

Foton i skötselplanen har tagits av Clas Tollin där inget annat anges. De kartor i texten som är sammanställningar av gamla kartor och dagens grundkarta har utarbetats av Clas Tollin i det pixelbaserade programmet Adobe Photoshop. Kartöverläggen (avritade historiska kartor) har hämtats från Åsa Bergers historiska markbeskrivning.

Byggnaderna i reservatet är en viktig del i den kulturhistoriska miljön, som ej täcks av skötselplanen. För att säkra kulturvärdena har en *byggnadsvårdsplan* tagits fram av Örebro läns museum på uppdrag av Stadsbyggnadskontoret. Den innehåller en kortfattad historik samt beskrivning av gårdarna inom reservatet, en inventering av byggnaderna samt en kartläggning av åtgärdsbehov vid inventeringstillfället (2011) hos de kommunalt ägda och förvaltade byggnaderna. De beskrivna åtgärdsbehoven är ett viktigt kunskapsunderlag för drift, planerat underhåll och investeringar. Byggnadsvårdsplanen finns i digitalt format på Stadsbyggnad.

Länsstyrelsen har tagit fram en fördjupad riksintressebeskrivning, ”Karlslund på gränsen mellan stad och land”, rapport nr 2010:44. Riksintresseområdet omfattar ett större område än kulturreservatet, och innefattar även det omgivande odlingslandskapet.

Inledning

Landskapet omkring Karlslunds herrgård präglas idag av ett flera hundra år kontinuerligt jordbrukande. Närmast huvudbyggnaden kan man fortfarande se exempel på äldre trädgårdsstilar, exempelvis de strikta barockinspirerade terrassanläggningarna. Den västra sluttningen bär fortfarande några enstaka spår av parkideal från sent 1800-tal. Nedanför formträdgården på terrasserna, ned mot Svartån, samt på holmarna i Svartån återfinns rester av den engelska landskapsstilen.

Det naturliga landskapet har successivt omvandlats genom människans brukande av olika naturresurser bestående av vattenkraft, jord och skog. Den största och mest genomgripande landskapsomvandlingen har skett genom utvecklingen av den jordbruksdrift som finns dokumenterad sedan slutet av 1500-talet, då Karlslund var en kungsladugård tillhörande Örebro slott. Den tidigare omfattande verksamheten med odling, djurhållning, industri och hantverk har under 1900-talets senare del successivt avtagit och sedan 1970-talet alltmer ersatts av friluftslivet. På så vis har denna rika kulturmiljö och områdets landskap ytterligare påverkats till dagens utseende.

I Karlslundsområdet som helhet, bortom herrgårdens formella parkanläggning, hittar man många av idealen i den klassiska engelska landskapsparken, om än bitvis ”förvildad” sedan 1900-talets mitt genom neddragning av skötseln. Det är ideal som enligt miljöpsykologisk forskning ger mycket positiv verkan på den moderna nutidsmänniskan som söker avkoppling och rekreation. Även flera andra olika typer av trädgårdsmiljö och ordnad natur har positiva effekter på människors hälsa, men den ”naturliga” blandningen av öppna och slutna landskapsavsnitt hos den engelska parktypen skänker harmoni och lugn till nutidens människa. Den har sina rötter i 1700-talets senare del. Här var naturens egen skönhet det centrala, men man ”förbättrade” gärna de naturliga förutsättningarna och skapade slingrande stigar mellan utvalda platser som var lämpliga för vila, gärna vid vackra vyer eller vid vatten. Små broar över naturliga eller skapade vattendrag och grottor eller lusthus byggdes. Allt resulterade i en idealiserad bild av det drömda antika landskapet.

De gamla idealen är väl värda att vårda och bibehålla i Karlslund, där de finns bredvid spåren av industrianläggningarna från 16-1800-talen, som numera är fornlämningsområden och kräver vård för att synliggöras.

Övergripande kvalitetsmål

Det övergripande kvalitetsmålet för Karlslund är att med utgångspunkt i historiskt betingade skötselområden visa Karlslunds rika historia och att vårda och i viss mån utveckla de höga naturvärden som till stor del är ett resultat av användningen av området genom tiderna. Utvecklingen av skötselområdena ska möjliggöra en publik användning av de offentligt ägda delarna till rekreation med hänsyn till de tydliggjorda kultur- och naturvärdena.

Indelningen i skötselområden tar sin utgångspunkt i den historiska markanvändningen och den karaktär som respektive område får av bevarade byggnader, anläggningar, arkeologiska lämningar samt topografi och växtlighet.

Reservatets avgränsning

Kulturreservatets totala avgränsning har inte utgått från historiska eller agrarfunktionella kriterier. Gränserna är dessutom snävare än de som anger riksintresseområdet för kulturmiljövården. Det finns därför anledning att pröva om inte delar av det omgivande riksintresset i någon form ska skyddas som en buffertzon eller liknande.

Fortsatt arbete

Skötselplanen visar den övergripande indelningen av kulturreservatet. Efter beskrivningen av skötselområdena finns också en översikt av de olika typer av skötselytor som ingår i reservatet som helhet, där ansvariga för skötseln på ett lättillgängligt sätt får en överblick över principerna för de olika aktuella skötselytorna. Denna del kommer att behöva à jourhållas, eftersom det är ett dokument som förändras som följd av utvecklingsprojekt i framtiden.

Bilaga 3 består av en ansvarskarta, som visar vilken kommunal förvaltning som ansvarar för drift och restaureringsåtgärder i reservatets olika delar. Till driftsansvaret hör även ansvar för renhållning. Bilagan innehåller även en separat karta över ansvar för väghållning inom reservatet.

Parker och trädgårdar

Inom reservatet finns förutom herrgårdens trädgård och park också ett antal byggnadstomter med trädgårdar. Några av byggnadstomterna är privatägda, andra ägs av Örebro kommun och hyrs ut till privatpersoner som fast bostad eller fritidsboende. De har alla under någon period hört till Karlslunds gård och varit bostäder för anställda. Husen på tomterna har olika ålder, men präglas ofta av någon tidsperiod. Spår av gamla trädgårdar kan finnas, men dessa har inte undersökts närmare.

En studie över trädgårdarna borde göras inom de närmaste åren, och vårdprogram upprättas för trädgårdarna. Vårdprogrammen ska då ha karaktären av rekommendationer för de privatägda fastigheterna. När det gäller de kommunala fastigheterna med hyresgäster kan trädgårdarna utvecklas i riktning mot en närmare överensstämmelse med den troliga historiska användningen i samarbete med hyresgästerna och i den takt som passar och är möjlig. Framför allt bör Långkatekesen som fungerar som hembygdsgård utvecklas i den riktningen. På detta sätt går det att ytterligare höja reservatets upplevelsevärden.

Vårdprogram för park och trädgård

För park och trädgård vid herrgården finns ett vårdprogram antaget 2003. Det har sedan dess använts som utgångspunkt för utvecklingen. Det ska även fortsättningsvis vara riktlinje för vård och utveckling av området.

Gällande planer

Karlslund med omgivande åkermarker är sedan 1986 riksintresseområde för kulturmiljövården. För en stor del av området finns områdesbestämmelser och för Strömsborg respektive Åby gård/Åbyparken detaljplaner. De tillkom under 2000-talet för att säkra kulturvärdena genom införande av bevarande- och varsamhetsbestämmelser, utökad bygglovplikt m.m. inför försäljning av avstyckade fastigheter. Ett tillägg till områdesbestämmelserna gjordes 2014 för att möjliggöra rivning av den återstående brandskadade ladudelen vid Snavlunda. Där återstår nu den cirka fjärdedel av den ursprungliga ladan som återuppbyggdes omedelbart efter branden år 1988.

Den skiftande verksamhet som pågår i reservatet och framledes kan tillskapas kräver också att tydlig styrning av detaljer finns. Som ett komplement till områdesbestämmelserna fastställdes därför också ett kvalitets- och gestaltningsprogram för kärnområdet år 2003.

I de fåtal fall som planer och reservatsbestämmelser ger motstridiga bestämmelser gäller planerna. Ett exempel är två mindre byggrätter i Strömsborgsplanen som tillkommit för att moderna funktioner ska kunna inrymmas i nya byggnader i stället för att inkräkta på de kulturhistoriskt värdefulla interiörerna i sommarrestaurangen.

Områdesbestämmelser för Karlslund: 1880 P 206 (laga kraft 2003-05-09), tillägg P961-2012.

Detaljplaner för Åbyparken 1880-P310 (laga kraft 2005 10 06), för Strömsborg P160, med tillägg P625 (laga kraft 2010 02 12).

Fornlämningar

Sedan årsskiftet 2014 har rekvisitet för fornlämningar enligt Kulturmiljölagen (SFS 1988:950) förändrats. Det innebär att de gamla uppgifterna om fornlämningar i Riksantikvarieämbetets fornminnesregister FMIS för närvarande är inaktuella. Alla övergivna anläggningar som är anlagda före 1850 omfattas automatiskt av skydd enligt KML. En del av de objekt som redovisas inom skötselområden, t.ex. torpgrunder från 1830-talet, omfattas därför av lagskydd, även om de inte finns redovisade i FMIS eller är redovisade med annan status än fornlämning. I dessa fall ska alla åtgärder föregås av samråd med länsstyrelsens arkeologer. Även objekt som inte med säkerhet kan sägas vara tillkomna före 1850 kan bli föremål för fornminnesförklaring. Det gäller t.ex. industrihistoriska objekt i vattendragen. Även i sådana fall ska samråd ske med länsstyrelsens arkeologer.

Områdesindelning och skötselförslag

Översikt över kulturreservatet Karlslund med indelning i huvudskötselområden.

Kulturreservatet Karlslunds kärna utgörs av Örebro slotts västra kungsladugård som upprättades på 1500- talet. Karlslunds föregångare var med stor sannolikhet en bebyggelse från yngre järnålder vars namn nu gått förlorat. Reservatet berör även annan förhistorisk bebyggelse som (Norra) Snavlunda i Längbro socken samt Åby och Skråmsta i Ånsta socken. Dessutom finns Borrarbacken söder om ån samt Rönningstorp och Älgskogen norr om ån – troliga medeltida enheter. Snavlunda har egendomligt nog ägor på båda sidor om ån. Möjligen har det funnits en tidigare gård Hammar med ursprung i den hammare som anlagts söder om ån som införlivats med Snavlunda (Berger 2011 s. 17 ff., LSA S71-14:3, 1764). Svartån var tidigt gräns mellan byar och enstaka hemman men förlorade gradvis denna roll i samband med att Karlslunds ägor sträckte sig på båda sidor. Svartån var även gräns mellan Längbro socken i norr och Ånsta socken i söder.

Närheten till Örebro, omvandlingen i samband med den stora förändringen av jordbrukets metoder på 1800-talet och anläggandet av Svartåbanan har utplånat många äldre lämningar, t.ex. ett vikingatida gravfält (Raä Örebro 57:1) som möjligen tillhört Skråmsta. (Södra) Snavlundas gamla hustomt är avhyst och övergiven (Raä Örebro 177:1). Lämningarna är till viss del dokumenterade och markerade i Riksantikvarieämbetets fornminnesregister; beteckningarna inom parentes tillhör registret.

Ett karakteristiskt inslag i kulturreservatet utgörs av olika slag av industrilämningar som utnyttjat forsarna och vattenkraften i Svartån. Sannolikt går kvarnverksamheten tillbaka till medeltiden medan rustningsindustrin (t.ex. faktoriet vid Borrarbacken) framför allt tillhör stormaktstiden på 1600-talet. Även 1800-talets industriella verksamhet finns rikligt representerad. Kulturreservatet Karlslund är således ett rikt sammansatt historiskt landskap vad gäller såväl näringsverksamhet och ekonomi som socialt liv, och dessutom är många epoker representerade, från medeltiden och fram till vår egen tid. Det är värdefullt att kunna spegla de olika skedena och företeelserna i reservatets skötsel.

Det befintliga vägnätet är av varierande ålder och har hög historisk laddning. Delar av Kvarnfallsvägen har samma sträckning som på kartorna från 1600-talets mitt. Den agrara revolutionen (jordbrukets starka utveckling fr.o.m 1800-talets mitt) och det tidiga växelbruket kan avläsas i det raka rätvinkliga vägnätet väster om herrgården. Broar och passager över Svartån har förskjutits mellan olika tider. De har dock i huvudsak fått sina lägen i anslutning till dämmen, kvarnfall och liknande.

Kartorna nedan visar ”grundområdena” inom kulturreservatet på en grundkarta, där de för respektive del dominerande historiska kartskikten ritats in, d v s de som generellt kan sägas vara grund för skötselområdena. Grundområdena utgör samtidigt huvudskötselområden - ”huvudområden” i skötselplanens rubriker. Områdenas beteckningar framgår tydligare av översiktskartan på föregående sida. De har namngetts efter historiska namn där sådana har kunnat härledas.

Tolv historiskt betingade *huvudområden* har avgränsats. Dessa har i sin tur delats in i underområden (*delområden*) som vart och ett fått ett särskiljande namn t.ex. Södra Hästhagen, Rävängsravinen osv med utgångspunkt i struktur eller historisk användning.

Förutom delområden i form av ytor redovisas viktiga *historiska linjeelement*. De utgörs främst av vägar, diken och hägnader men kan även vara markslagsgränser. Beskrivning av dessa samlas under särskild rubrik efter skötselområdena. Detsamma gäller de olika ingående *skötselytorna*. Sammanställningar av de linjeelement och skötselytor som förekommer finns sist i texten.

Översikt över historiska skötselområden (huvudområden) för Karlslund norr om Svartån. Kulturreservatet avgränsas med heldragen röd linje. Ovan karta från 1819. Nedan karta från 1858 med markant utökad åkermark. Åker prickad, bebyggelse 1819 i svart.

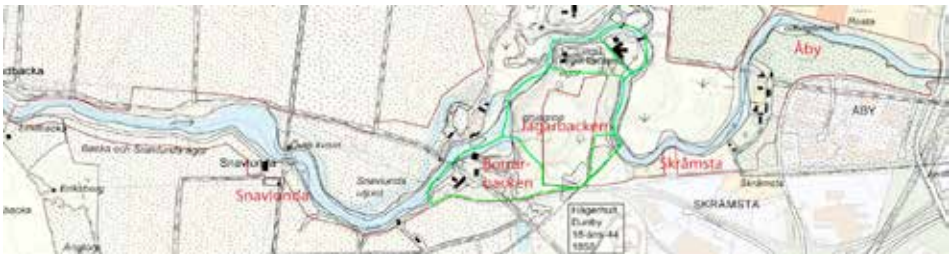

Källor

Den äldre rumsliga indelningen av landskapet runt Karlslund norr om Svartån framgår av Johan Perssons Thorings karta över Örebros Västra Ladugård 1655. För Snavlunda finns en karta från 1637. Genom upprepade karteringar bl.a. 1689, 1819, 1858 kan bebyggelseutvecklingen markanvändningen följas fram till och förbi den agrara revolutionen. En förteckning över använda historiska kartor finns i Åsa Bergers rapport från 2011.

Berger, Åsa. *Karlslund och Sommarro. Historisk markanvändning 2011. Underlag till skötselplan för Örebro kommuns kulturreservat.* Örebro kommun 2012, opubl.

Berger, Åsa. *Ryggade åkrar i Hästhagen. Kartering av fornlämning Örebro 73:1, Örebro socken och kommun, Närke.* Örebro kommun 2012, opubl.

Byggnadsvårdsplan, Örebro läns museum, Örebro kommun, 2012 opubl.

Christiansson, Monica. *Karlslunds fiskodlingsanstalt – ett sannskyldigt laboratorium.* Karlslund förr och nu. Årsskrift för Karlslunds hembygdsförening. 2010, s. 13-16.

Fornlämningsregistret, Riksantikvarieämbetet, Fornsök, www.fmis.raa.se.

Fredell, Hans. *Snavlunda och* Älgskogens *hammare.* Karlslund förr och nu. Årsskrift för Karlslunds hembygdsförening. 1997, s. 21-24.

Fredell, Hans och Sandström, Bengt-Olof. *Rapport om* Älgskogens *hammare.* Karlslund förr och nu. Årsskrift för Karlslunds hembygdsförening. 1998, s. 30-31.

Fredell, Hans. *Torpkarta. Jägarbacken – Snavlunda – Lindbacka.* Karlslunds hembygdsförenings torpgrupp. 2002, opubl.

Fredell, Hans. *Skattehemmanet Hagen och torpet Snickareslätten i Snavlunda – några övergivna boplatser.* Karlslund förr och nu. Årsskrift för Karlslunds hembygdsförening. 2008, s. 30-34.

Fredell, Hans. *Några eldfängda händelser i Karlslundsområdet.* Karlslund förr och nu. Årsskrift för Karlslunds hembygdsförening. 2012, s. 19-28.

*Karlslund. V*årdprogram för park och trädgård. Örebro kommun, Fritid och Turism. Örebro 2004.

Kulturmiljölag (1988:950), kap 2 Fornminnen.

Malmgren, Jan C. *Grodprojektet i Karlslund.* Karlslund förr och nu. Årsskrift för Karlslunds hembygdsförening. 1991, s. 31-37.

Slotte, Håkan. *Lövtäkt i Sverige och på Åland. Metoder och påverkan på landskapet.* Doctorial thesis Swedish University of Agricultural Sciences. Uppsala 2000.

Stadsarkivet (SA), Örebro. Karlslunds gårdsarkiv, fotografier.

Sylvan Larsson, Gunnel. *Carlslund. Från kungsladugård till herrgård.* Arlöv 1993.

Skötselområden i reservatet

1. Huvudområde Rönningstorp

Huvudområde Rönningstorp är kulturreservatets västligaste del och utgörs av smala strandremsor norr och söder om Svartån – på kartan nedan är prickade ytor åkermark.

Området har fått sitt namn efter det torp som på 1819 års karta låg med hus och små åkrar norr om ån. Strax väster om torpplatsen låg 1655 Baggetorps kvarn som några decennier senare hade flyttats västerut till forsen vid nuvarande Lindbacka. Gården Baggetorp låg norr därom, där bostadsområdet vid Lindbackas f.d. station vid Svartåbanan idag är beläget. Området har huvudsakligen bestått av obrukade strandremsor. Under mitten av 1800-talet smalnade dock den outnyttjade remsan av i samband med att åkermarken vidgades, främst söder om ån. Här når åkermarken idag i stort sett ner till ån.

Norr om ån avgränsas området dels av banvallen, och i väster av den gamla vägsträckning som var huvudvägen från Kvarnbron till Lindbacka. Här finns en gles lövskog/hagmark med inslag av ek.

MÅL Huvudområdet utgör ett upplevelserikt , lundartat område med inslag av ek och ädellövträd, bl.a. en allé. Den visuella kontakten med ån och det omgivande åkerlandskapet är påtaglig. Gång- och ridstigar gör miljön tillgänglig.

RESTAURERINGSÅTGÄRDER Slyröjning genomförs mellan banvallen och Lindbackavägen. En gångstig som förbinder banvallen och Lindbackavägen tillskapas. En damm eller översilningsmark för vattenrenande funktion anläggs på ytan mellan banvallen och Lindbackavägen, för att rena vatten från åkermarkerna innan det rinner ut i Svartån. Det kommer även att kunna gynna fågelliv, samt groddjur och andra vattenlevande organismer. Gångstig och ridstig anläggs parallellt på den södra sidan om ån.

DRIFTSÅTGÄRDER Gräs och liknande hålls efter längs stigen vid behov, enklast med slåtterbalk. Sly och grovt gräs hålls efter vid hustomten för det försvunna Rönningstorp. Dammanläggningen rensas på vegetation vid behov, med cirka 5 års mellanrum.

Linjeelement i området:

L1 Järnvägsbanken

L2 Lindbackavägen

Linjeelementen med mål, restaurerings- och driftåtgärder beskrivs i särskilt avsnitt på sidan 61.

Skötselytor i huvudområde 1 Rönningstorp

Skötselytorna på kartan nedan med mål och skötselåtgärder beskrivs samlat och teckenförklaring till kartan ges i särskilt avsnitt på sidan 64.

Läget för det tidigare Rönningstorp är utmärkt med en metallskylt. Hustomten är helt övervuxen.

Den gamla järnvägsbanken till Svartåbanan har blivit kombinerad cykel- och ridstig.
Banken avgränsar även den västra delen av kulturreservatet mot de öppna åkerfälten i norr.

2. Huvudområde Älgskogen

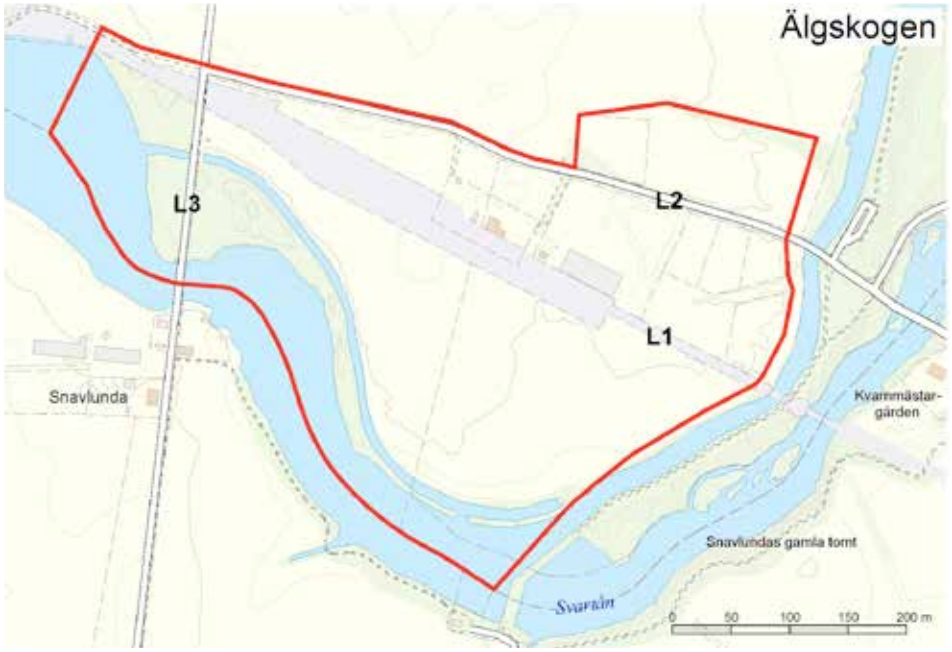

Stramitfabriken och rester av stationsmiljön.

På 1700-talet och fram till 1800-talets mitt brukades området av torpen Östra och Västra Älgskogen. Älgskogen kallades också Snavlunda utjord. Ursprunget fanns i en frälsegård som på 1500-talet benämns Äleskog/Ehleskogen (med betydelsen *alskog*). Området var nästan helt uppodlat när Örebro-Svartå järnväg öppnades för trafik 1897 och i samband med detta anlades Karlslunds station på de flacka åkergärdena. Karlslunds station kom till tack vare Theodor Dieden på Karlslund som såg vilka fördelar järnvägen kunde ge. En bibana anlades till kvarnen. Vid stationen anlade Karlslunds ägare Dieden, på 1930-talet en fabrik för tillverkning av pressade halmplattor, stramit. Vägen som avgränsar området i norr har behållit sin äldre sträckning.

Stationshuset med uthus och trädgård ingår i en privatägd fastighet sedan ett drygt decennium. Räls och lastkaj finns kvar, vid sidan av den separat dragna cykel- och ridstigen.

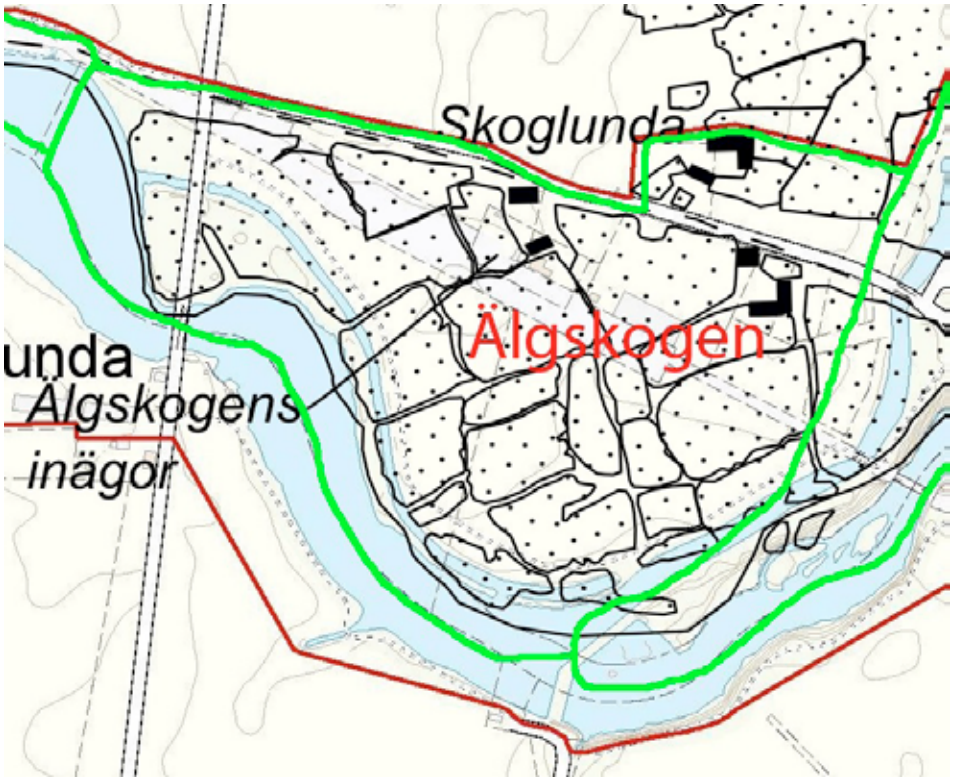

Älgskogens markanvändning enligt karta 1819, dåvarande byggnader är svarta rektanglar. Till övervägande delen består marken av åker. Norr om vägen ligger Skoglunda och söder om vägen Västra och Östra Älgskogen.

Älgskogen eller Snavlunda utjord 1858. Gårdarna är borta, Älgskogen är införlivad med Karlslund och har flyttats till nuvarande plats, sannolikt i samband med laga skifte.

MÅL Bevara det öppna landskapsrummet och resterna av stationsmiljön samt den f.d. Stramit-fabriken som ingick i Diedens Karlslund. Byggnaderna uppfördes i början av 1940-talet. Därutöver är det önskvärt att bevara de kolonilotter som utarrenderats söder om stationen. Möjlighet att anlägga småvatten för groddjur och variation i miljön ska finnas i de östra och västra utkanterna utan att inkräkta på åker-/ängskaraktären mitt i området.

RESTAURERINGSÅTGÄRDER Den övergivna åkern i området mellan f.d. järnvägen och kanalen rensas på torrt gräs och förna t.ex. genom bränning efter snösmältningen. Störande sly tas bort. Eventuellt kan delar av området sås in med ängsvegetation. Ett mindre glest lövskogsparti med ett sluttande bryn får växa upp söder om banvallen för att ge mer avskildhet åt platsen.

DRIFTSÅTGÄRDER En till två vallskördar per säsong med traktorburet slåtteraggregat. Eventuellt kan området efterbetas. Återkommande röjningsåtgärder för att styra utvecklingen av trädbeståndet. Picknickområdet maskinklipps vid behov. Hustomterna för Östra och Västra Älgskogen slås och trimmas så att grov växtlighet hålls efter.

Linjeelement i området

L1 Järnvägsbanken.

L2 Lindbackavägen.

L3 Den nord-sydliga åkervägen med bron över Svartån.

Linjeelementen med mål, restaurerings- och driftåtgärder beskrivs i särskilt avsnitt på sidan 61.

Skötselytor i huvudområde 2 Älgskogen

Skötselytorna på kartan nedan med mål och skötselåtgärder beskrivs samlat och teckenförklaring till kartan ges i särskilt avsnitt på sidan 64.

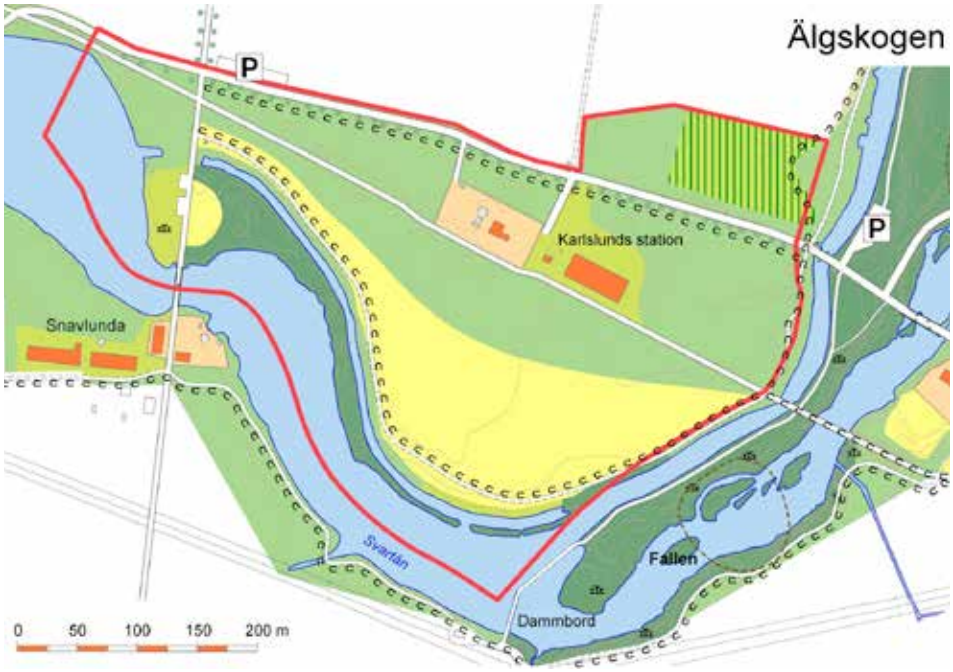

Större delen av skötselområdet Älgskogen präglas idag av ohävdade gräsmarker och slyskog.

Den f.d. åkern med Stramitfabriken i fonden. Foto: Eva Fransson, 2002.

3. Huvudområde Kvarnområdet

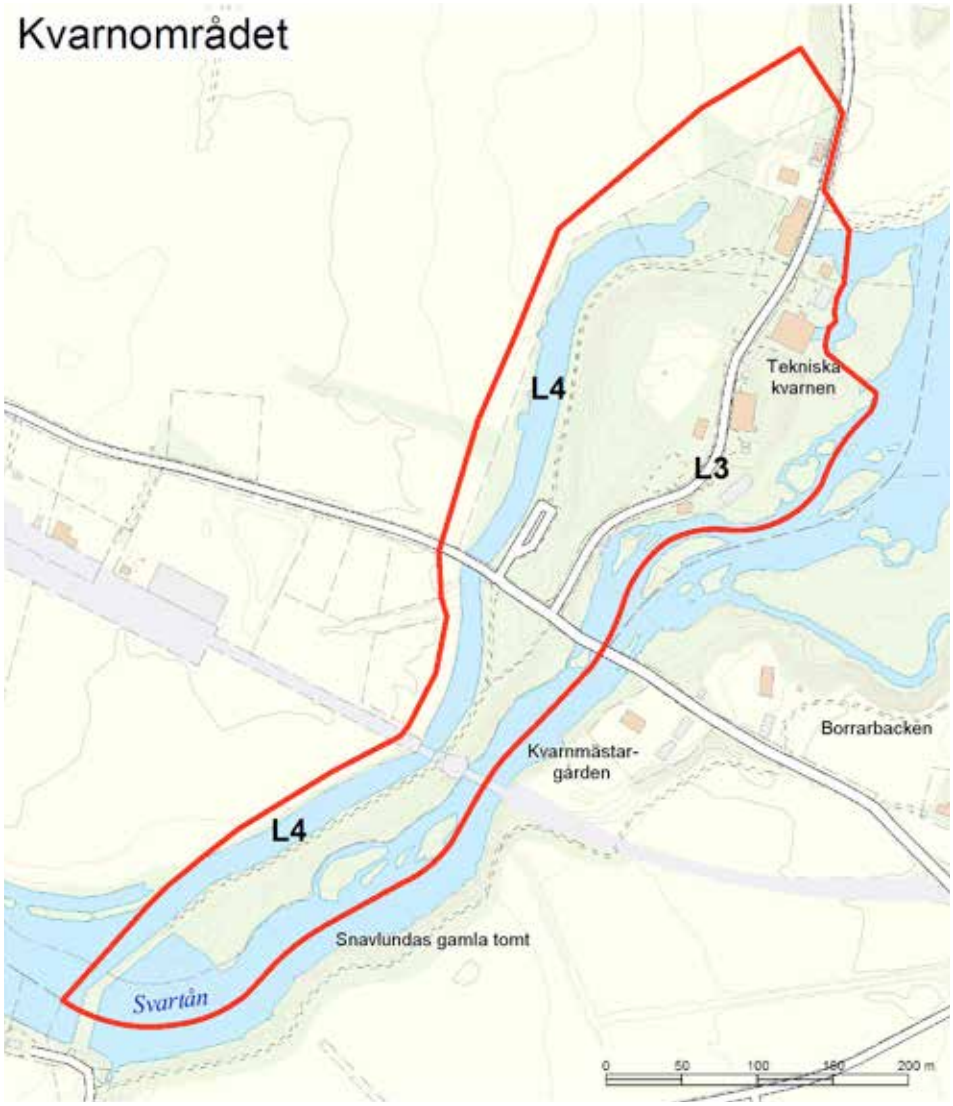

Området runt ån vid Kvarnbron och dess många småholmar präglas av industriell verksamhet från olika tider. Arkeologiska lämningar efter kvarnar, såg, gevärsfaktoriets borrverk m.m. finns på båda sidor om ån. Den norra sidans anläggningar hörde sedan länge till Västra kungsladugården/Karlslund, medan kvarn och borrverk på södra stranden förvärvades till Karlslunds ägor först i samband med att gevärsfaktoriet lades ned i slutet av 1790-talet. De hör därför funktionellt mer till området Borrarbacken (huvudområde 9). Av det skälet dras gränsen mellan huvudområdena 3 (Kvarnområdet, väster om ån) och 9 (Borrarbacken, öster om ån) i ån mellan de två områdena med kvarnanläggningar.

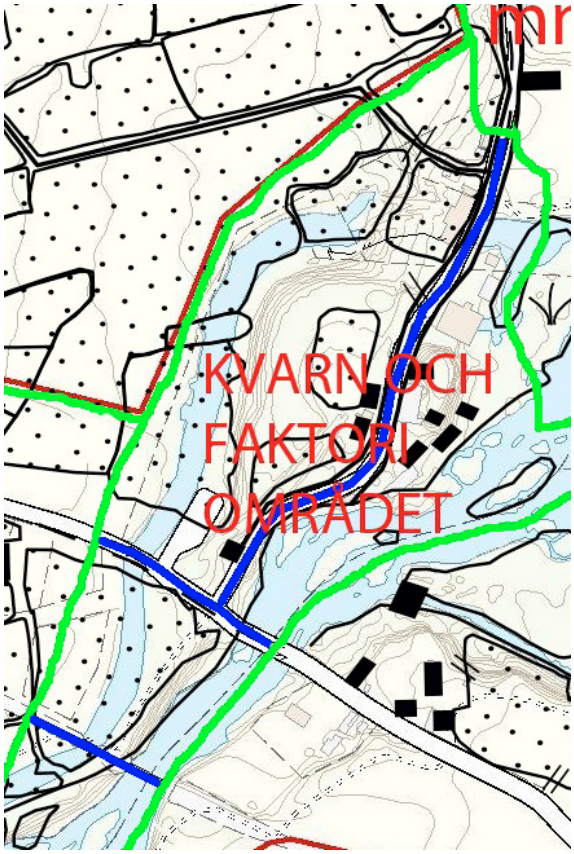

Kvarn- och faktoriområdet 1819. De svarta rektanglarna är dåvarande bebyggelse. Svartåns vattennivå har förändrats betydligt sedan 1800-talets början. Vägbron över Svartån och landsvägen har behållit sin sträckning. I söder syns f.d. järnvägsbron.

I området inräknas den norra kvarnen med ursprung i 1700-talet (nu ofta kallad Gamla kvarnen), den stora kvarnen från 1880-talet (nu kallad Tekniska kvarnen) med sitt magasin i tegel, kraftstationen från 1890-talet med tilloppskanal samt en fiskodllingsanläggning från 1930-talet, förutom stall, maskinistbostad till kvarnen, och krogstuga.

Maskinistbostaden hyrs ut som bostad; fragment finns av dess gamla trädgård. I kvarnen finns utställningslokaler och i kvarnmagasinet en byggnadsvårdsbutik med tillverkning av färg. Stora portar i magasinsbyggnadens bottenvåning är lämningar efter den tid då tågvagnar lastades med säd inne i byggnaden, via ett industrispår från Karlslunds station. Kanalen för vatten till kvarnen är numera igenfylld men slagna valv visar var den anslutit till byggnaden.

Fiskodlingen var under 1930–60-talen förökningsanstalt för fisk. Därefter har byggnaden varit keramikverkstad under några decennier men står nu inför omvandling.

Kraftstationen i rött tegel är byggd på 1890-talet. Den har en ännu i princip fungerande kraftanläggning, som dock är tagen ur drift och ersatt av en moderna turbinbyggnad öster om vägen. Trätuben är i dåligt skick efter att ha varit ur bruk sedan 1980-talet, då den moderna turbinen kopplades in.

I miljön ingår tilloppskanalen till kraftstationen, vilken gjorde en kraftig förändring i landskapet när den byggdes för cirka 120 år sedan. Kanalen börjar vid Snavlunda (inom huvudområde 2, Älgskogen). Längs dess nedre/östra bank går en gång- och cykelväg omgiven av träd och sly.

Området passeras av f.d. Svartåbanan, vägen mot Lindbacka och Kvarnfallsvägen.

I sydligaste delen av området, söder om järnvägsbron och till största delen på holmen mellan kanalen och älvfåran, låg under 1600-talet Älgskogens hammare.

En stor del av området innehåller industrihistoriska lämningar från tiden före 1850 och åtnjuter därmed skydd som fornlämningar enligt KML, eller yngre sådana som kan komma ifråga som fornlämningar efter beslut från länsstyrelsen.

Sedan verksamheter upphört och byggnader och anläggningar rivits har växtligheten fått utvecklas fritt till en intressant biotop. I de branta strandbrinkarna ner mot Svartån är de naturskogsartade miljöerna utpekade som nyckelbiotoper av skogsstyrelsen. Här finns en stor variation av både örter, mossor och lavar. Det har också ett rikt fågelliv och utgör bomiljöer för fladdermöss. Forssträckorna mellan stränder och holmar har ett mycket rikt djurliv och hyser helt unika värden kopplat till ryggradslösa djur.

Den stora kvarnen från 1880-talet gav Karlslund möjlighet till mjöltillverkning i industriell skala. Intill kvarnen byggdes samtidigt ett stall. 1982 ersattes den gamla kraft- stationens elproduktion av nya turbiner i en liten röd byggnad intill kvarnstallet. Utloppet från kanalen ger åns utvidgning starkt strömmande vatten. Udden tilläts under lång tid växa igen, men har återfått sin gamla ängs- karaktär sedan fotot togs. Foto Eva Fransson

MÅL Att bevara och synliggöra industrianläggningar och byggnader från olika tider. Göra sambandet mellan ån och industribyggnaderna synligt och fattbart. Behålla en blandad lövvegetation i sänkan mellan tilloppskanalen och Kvarnfallsvägen. Frigöra rester av äldre industrianläggningar i anslutning till ån och dess holmar med hänsyn tagen till de höga naturvärdena i form av gynnsamma miljöer för växt och djurliv i strandzoner och forsmiljöer.

RESTAURERINGSÅTGÄRDER Försiktig frihuggning av stenskoningar, dämmen och husgrunder vid stränder och åholmar, i samråd med arkeologisk och biologisk kompetens från Länsstyrelsen och Skogsstyrelsen. Byggnaderna friläggs från träd och buskar, vilka skadar de skyddade byggnaderna.

DRIFTSÅTGÄRDER Kontinuerlig rensning av sly och vegetation enligt ovan vid industrianläggningarna med stor hänsyn till de höga naturvärdena. I anslutning till kvarnen finns t.ex. länets enda växtplats av den sällsynta arten rotkörvel, som planterades in på 1980-talet, eftersom den förr var vanlig i öppen mark vid kvarnmiljöer.

Byggnadstomter i området

Maskinistbostaden, fiskodlingen. Fragment finns av gamla trädgårdar.

MÅL Trädgårdarna får om möjligt trädgårdspräglad utformning.

RESTAUREURINGSÅTGÄRDER Ett restaureringsprogram upprättas som utgångspunkt för trädgårdsanläggning, i samarbete med hyresgästerna.

DRIFTSÅTGÄRDER I enlighet med restaureringsprogram och påföljande åtgärder.

Linjeelement i området

L4 Tilloppskanalen och kanalstigen.

L3 Kvarnfallsvägen.

Linjeelementen med mål, restaurerings- och driftåtgärder beskrivs i särskilt avsnitt på sidan 61.

Skötselytor i huvudområde 3 Kvarnområdet

Skötselytorna på kartan nedan med mål och skötselåtgärder beskrivs samlat och teckenförklaring till kartan ges i särskilt avsnitt på sidan 64.

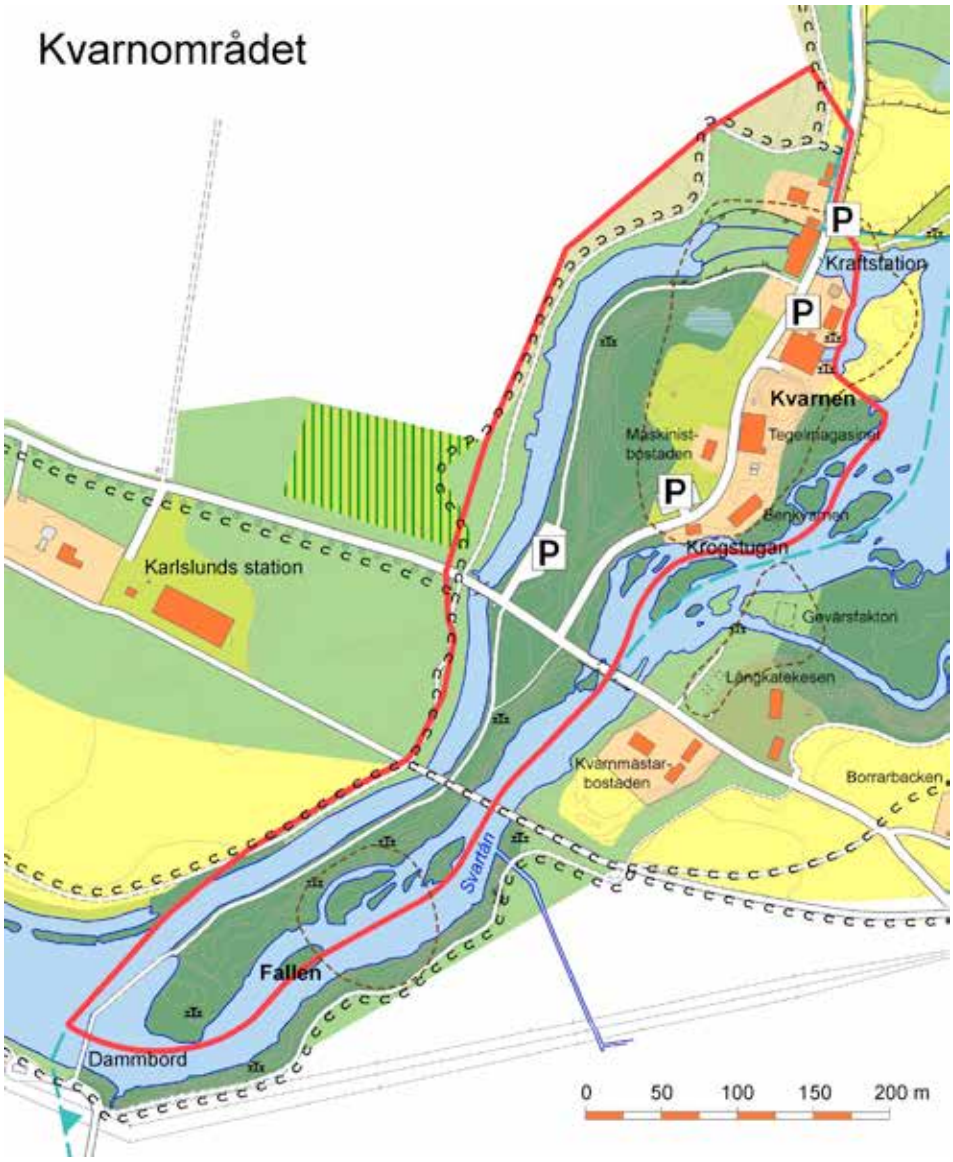

Forsarna vid Svartån har åtminstone sedan medeltiden varit utnyttjade för olika slag av industriell verksamhet. Husgrunder, stenskoningar, brofästen. Under 1700-talet omtalas holmarna som trädlösa gräsholmar. Sambandet mellan ån och industribyggnaderna vid stränderna bör återupprättas.

Maskinistbostaden och gamla kvarnen från östra sidan av Svartån på 1880-talet. Mellan byggnaderna går Kvarnfallsvägen. Krogstugan skymtar bakom grönskan t.v. i bild. Foto: Stadsarkivet

4. Huvudområde Rävängen

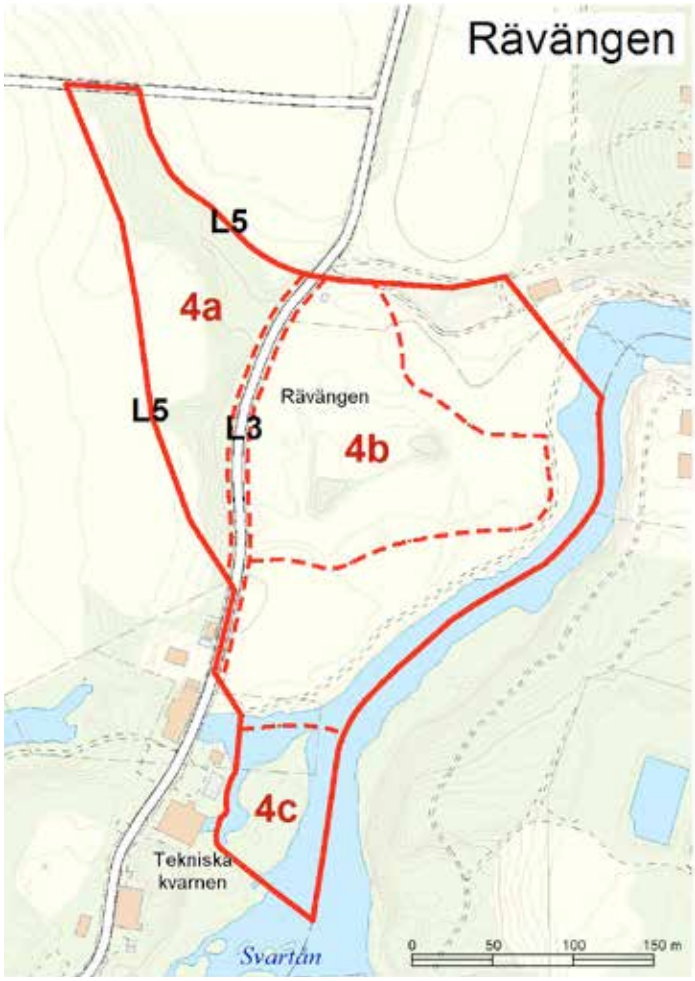

Rävängen på kartan från 1819 visar en historisk slåttermark i anslutning till Karlslunds Västra Gärde. Prickad mark är åker, grässymbol står för äng.

Området representerar olika slag av slåttermarker. Slåttermarker i bruk saknas f.n. helt inom kulturreservatet. Ett sammanhängande slåtterpräglat område är därför av stort värde särskilt som olika typer av ängsmark kan erhållas.

4a. Delområde Rävängsravinen

Området var troligen redan under senmedeltiden en del av Västra Gärdet och har varit *gärdesäng* dvs. den har troligen slåttrats vartannat år och varit beteshage vartannat år enligt den s.k. tvåsädesrytmen. Den var på kartan år 1655 markerad som äng. Kantzonerna mot den tidigare åkern bör betraktas som ett värdefullt historiskt linjeelement.

MÅL Att återskapa en del av den bäckanknutna slåttermarken med enstaka hamlingsträd.

RESTAUREREINGSÅTGÄRDER Den flackare delen närmast vägen restaureras till slåtteryta. Röjning av sly, borttagning av barr, spara enstaka träd, eventuellt topphuggning av möjliga hamlingsträd under JAS-månaderna, d.v.s. den tid under juli-september då det är minst risk att skada träden. Ravinens branter behålls som variationsrik lövskogsvegetation.

DRIFTSÅTGÄRDER Utmagring av slåtterytan genom upprepad slåtter och borttagning av gräs m.m. Lövtäkt i juli-augusti av hamlingsträd. Efterbete önskvärt. Kantzonen mot den historiska åkern ovan ravinen bör bestå av en vegetationsfri gräsren som slåttras en till två gånger per sommar med skärande redskap. Avslaget material tas bort. I ravinen kan röjningsinsatser göras för att gynna utvecklingen av grova träd, skapa variation i lövslagsblandningen samt skapa ett öppet bryn mot den slåttrade delen.

4b. Delområde Egentliga Rävängen

Historiskt var detta en särhägnad äng med årlig slåtter och efterbete. Mellan 1933 och 1968 fanns dessutom flera fiskdammar i området; de ingick i Hushållningssällskapets fiskodling vid Karlslund. Dammarna närmast Svartån grävdes om och utvidgades av Örebro kommun 1991. Senare under 1990- talet anlades närmast ån en flitigt nyttjad gång- och cykelväg, samt en rastplats med liten paviljong.

MÅL Att återskapa en slåttermark, med enstaka hamlingsträd. Hänsyn tas till dammen med dess omgivande alkärr och strandpromenaden med sina gräsytor. Södra delen behålles som beteshage.

RESTAUREREINGSÅTGÄRDER Röjning av sly, borttagning av barr, spara enstaka träd, topphuggning av möjliga hamlingsträd (JAS-månaderna). Vanliga lövtäktsträd var alm, ask och lind men även björk och ek. Mera sällan togs löv från asp, rönn, sälj och lönn åtminstone i Mellansverige. Ungträd av asp och björk kunde fällas till fårfoder, dock vanligare längre norrut.

DRIFTSÅTGÄRDER Utmagring genom upprepad slåtter och borttagning av gräs mm. Lövtäkt i juli-augusti av hamlingsträd. Efterbete önskvärt med lätta djur t.ex. får och ungnöt.

Avgränsning av slåttermark både på sanka och torra partier inom Rävängen. Grodpölarna undantas. Tidigare åker avgränsas för bete. Strandstigen och strandremsan borthägnas.

4c. Delområde Udden

En särhägnad slåtteräng under 1600-talet och framåt. På 1740-talet omtalas, enligt Gunnel Sylvan Larsson, att ryttaren Anders Laman tagit höet på några holmar som tillhörde Karlslund. Under 1900-talets början kallades området för Svinholmen. De tidigare ängsholmarna i Svartån är numera alla beskogade och har tidvis använts för dämmen och industriella anläggningar. På 1930-talet användes den här udden för friluftsgymnastik. Efter 1940-talet har udden lämnats till ”fri utveckling”. Skogen nedtagen 2012. Udden är för närvarande den enda möjliga strandslåttermarken i kulturreservatet. Längs strandkanten mot ån finns tillfälligt vattenfyllda områden där den sällsynta hotade arten smal dammsnäcka förekommer. Särskild hänsyn ska tas till denna art vid planering av skötsel för området.

MÅL Strandnära slåtterrmark

RESTAUREURINGSÅTGÄRDER Stubbfräsning, fagning, riseldning. Genom att under en restaureringsfas slå marken 2 gånger på en säsong magras marken ut och oönskade uppslag av tistel, jättebalsamin och liknande minskar. Yngre lövträd sparas för att få växa upp i kantzonen mot de vattensamlingar som innehåller smal dammsnäcka.

DRIFTSÅTGÄRDER Årlig slåtter med skärande redskap, efterbete med lättare djur t.ex. får och ungnöt är önskvärt. Slåtter ska ske ända ner till vattenlinjen så att en slåtterrelaterad våtmarksflora kan etableras.

Linjeelement i området

L3 Kvarnfallsvägen.

L5 Kantzon mellan äng och åker.

Linjeelementen med mål, restaurerings- och driftåtgärder beskrivs i särskilt avsnitt på sidan 61.

Skötselytor i huvudområde 4 Rävängen

Skötselytorna på kartan nedan med mål och skötselåtgärder beskrivs samlat och teckenförklaring till kartan ges i särskilt avsnitt på sidan 64.

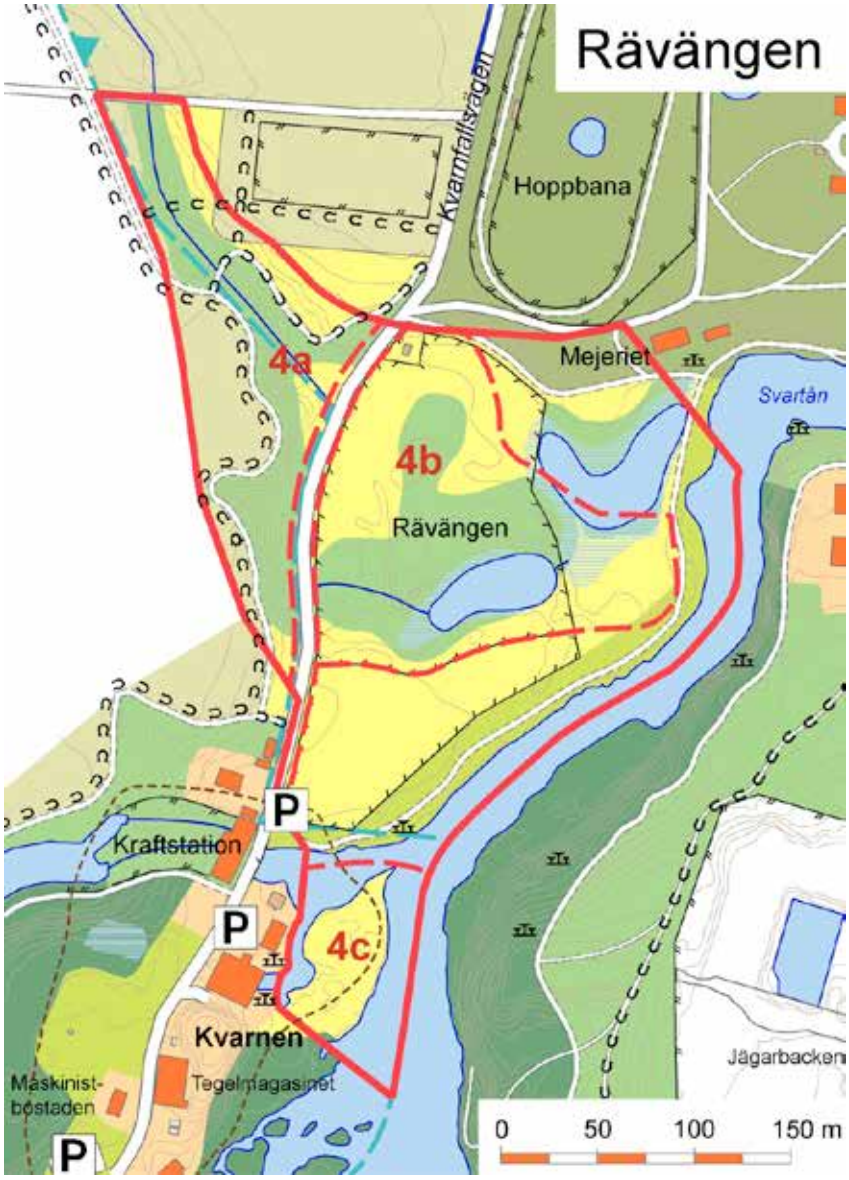

5. Huvudområde Västra Kungsladugårdens Västra gärde

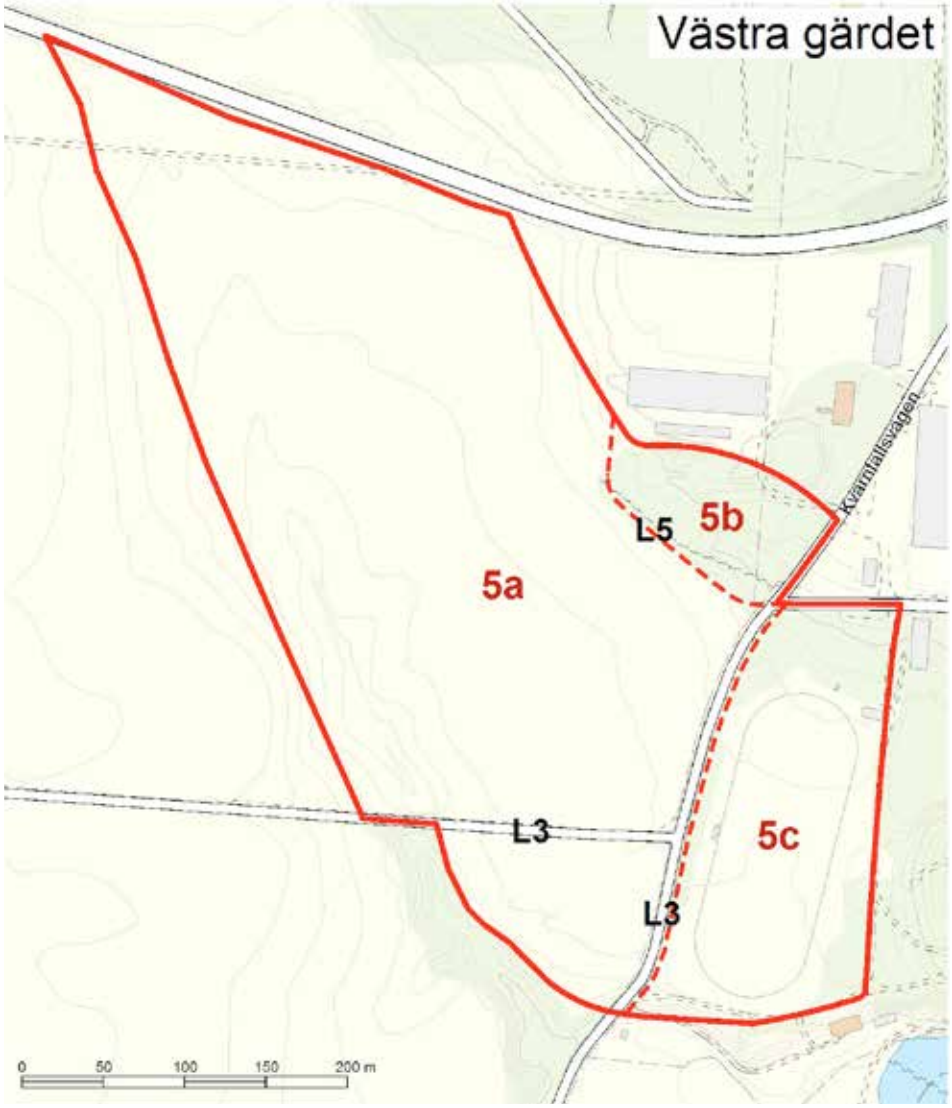

Området var vid 1600-talets mitt åker och utgör sannolikt Karlslunds ursprungliga kärnåker. Mellan medeltid och den agrara revolutionen vid 1800-talets mitt brukades åkern i tvåsäde. Detta innebär att åkern bar säd vart annat år och låg i träda vartannat, dvs. användes som beteshage. Västra gärdets brukning låg i omvänd ordning mot Östra gärdet.

Den yta som på kartbilden på nästa sida markeras som delområde **Bortre gärdet** ligger utanför kulturreservatet men är viktigt som obebyggd skyddszon. Det stora åkerfältet gör att det öppna historiska landskapsrummet som fanns på 1600-talet fortfarande är intakt.

MÅL Att behålla det vegetationslösa öppna landskapsrummet.

RESTAURERINGSÅTGÄRDER Inga för närvarande.

DRIFTSÅTGÄRDER Pågående verksamhet.

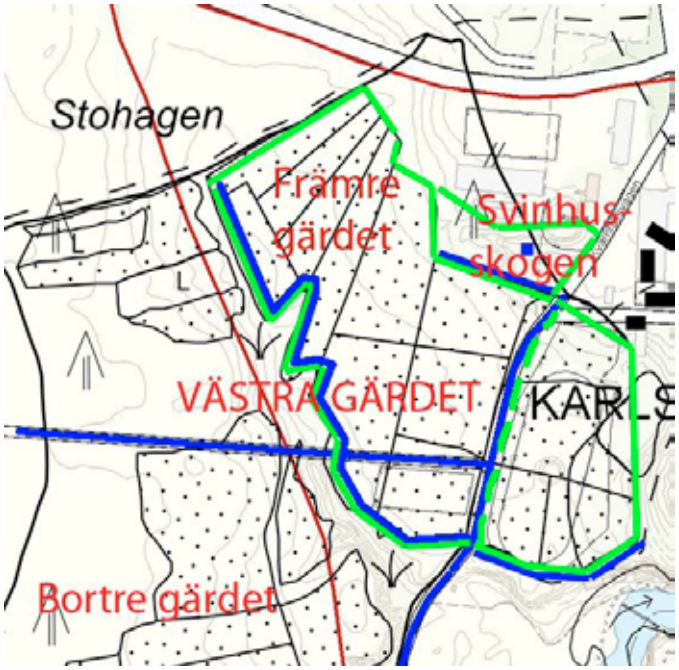

Huvudområde Västra Gärdet, markanvändning 1651. Historiska linjeelement markerade m littera L, t.ex. den historiska åkern gräns i väster mot den tidigare slåttermarken i "Rävängsnipan".

5a. Delområde Främre gärdet

Delområdet består dels av det historiska Främre gärdet, men också av en del av Stohagen.

MÅL Att bibehålla en vegetationsfri mark och det månghundraåriga öppna landskapsrummet. Undvika fasta anläggningar och andra anakronistiska inslag. Bevara alternativt återskapa äldre linjeelement som äldre åkerkanter, äldre vägnät.

RESTAURERINGSÅTGÄRDER Röjning av träd, sly och buskar i åkerkanter och bryn. För att undvika ett våldsamt uppslag av rotskott av asp ska alla aspar ringbarkas och inte fällas förrän de har tömts på rotnäring vilket brukar ta två till tre år.

DRIFTSÅTGÄRDER Bete av öppna ytor och vid behov putsning av kanter och rator (d.v.s. del i betesvall som betesdjuren ratar – väljer att inte äta).

Linjeelement i området

L3 Vägar.

L5 Historiska åkeravgränsningar, kantzon Svinhusskogen/åkermarken.

Linjeelementen med mål, restaurerings- och driftåtgärder beskrivs i särskilt avsnitt på sidan 61.

Gamla Grävevägen i öst-västlig riktning ingår i ett system av raka vägar som korsar åkerfälten väster om kulturreservatet.

5b. Delområde Svinhusskogen

Området var vid 1600-talets mitt en backe (impediment) i nordöstra delen av Västra gärdet. Möjligen togs något hö när årsmånen så tillät. Eftersom tvåsäde praktiserades var gärdet, inklusive backen, beteshage vartannat år. Senare har byggnation och täkter förändrat stora delar av den ursprungliga backen.

MÅL Att återskapa en mager äldre gärdesbacke.

RESTAURERINGSÅTGÄRDER Viss gallring av träd, sly och buskar. För att undvika ett våldsamt uppslag av rotskott av asp ska alla aspar ringbarkas och inte fällas förrän de har tömts på rotnäring vilket brukar ta två till tre år.

DRIFTSÅTGÄRDER Önskvärt är bete med lättare djur, t.ex. får, och vartannatårs slåtter som hörde samman med tvåsädesbruket. Annars återkommande röjningsinsatser för att hålla en öppen karaktär på området.

Linjeelement i området

L5 Historiska åkeravgränsningar, kantzon Svinhusskogen/åkermarken

Linjeelementen med mål, restaurerings- och driftåtgärder beskrivs i särskilt avsnitt på sidan 61.

5c. Delområde Sandlyckan

Denna del av Västra gärdet (Sandlyckan) upptas till största delen av en hästsportsanläggning. En del gamla åkergränser finns dock kvar och utgör värdefulla men sårbara historiska betydelsebärare.

MÅL Nuvarande användning fortsätter.

RESTAUREURINGSÅTGÄRDER Inga åtgärder nödvändiga.

DRIFTSÅTGÄRDER Som nuvarande.

Skötselytor i huvudområde 5 Västra kungsladugårdens västra gärde

Skötselytorna på kartan nedan med mål och skötselåtgärder beskrivs samlat och teckenförklaring till kartan ges i särskilt avsnitt på sidan 64.

6. Huvudområde Karlslunds gård

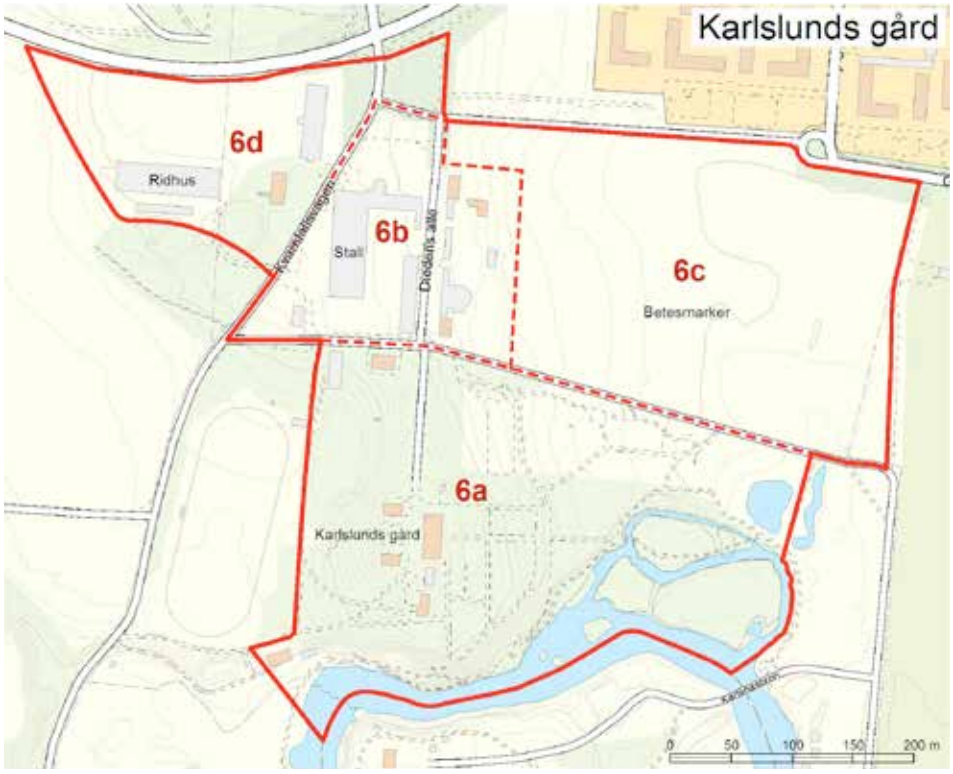

Den centrala delen av reservatet med herrgårds-bebyggelsen, parken, trädgården, delar av Västra gärdet och öarna i Svartån som de visas på kartan från 1819.

Hjärtat i kulturreservatet kan herrgårdsanläggningen sägas vara med dess huvudbyggnad, flyglar, omgivande park och trädgård, stallgården och husen öster om Diedens allé med dess blandning av bostadshus och byggnader för trädgård och hästhållning. Till detta måste läggas den tidigare åkern öster om Diedens allé som idag är en intensivt nyttjad rasthage för hästar. Området fick sin nuvarande form under 1800-talet, men har rötterna i kungsladugården Västra Ladugårdens struktur. Bostadshusen runt en mangård och en kringbyggd fägård norr därom fanns på samma plats som dagens byggnader, men Västra ladugårdens byggnader var små timrade hus. Trädgård fanns i sluttningen åt öster och kåltäppor nedanför sluttningen. Beteshagen användes som sådan redan på 1600-talet; den kallades ”Kohagen” på 1655 års karta. Närheten till fägården, dagens stallgård, var självklar redan då.

För skötsel av detta kärnområde görs en indelning i tre delområden som sinsemellan har helt olika struktur och funktion.

6a. Delområde Herrgården med park och trädgård

Mellan cirka 1760 och 1800, under ägarfamiljen Günthers tid (1759-1819), kom den nuvarande huvudbyggnaden och dess flyglar till. Huvudbyggnaden byggdes dock inte färdig förrän under nästa ägares era, familjen Anckarsvärd (1819-1856). Trädgårdens struktur med terrasser i östsluttningen tillkom troligen i samband med huvudbyggnaden, men närmare årtal är okänt. Under Anckarsvärdsepoken utvecklades anläggningen betydligt, såväl prydnadsträdgården och parken som nyttoträdgården. Trädgårdsmuren i norr tillkom på 1840-talet, och ett litet växthus byggdes så småningom i linje med muren. Ett större växthus tillkom år 1902 efter stadsarkitekten Magnus Dahlanders ritningar. Trädgårdsodlingen utvecklades så att en del av produktionen kunde säljas inne i Örebro. I parken införlivades holmarna i ån och promenadstigar och förbindande broar anlades. Under årens lopp har användningen och utformningen av de olika delarna skiftat. Växthus och drivbänkar har under en period nästan dominerat den norra delen av trädgården.

Under 1900-talet fram till kommunens övertagande förenklades och så småningom förföll park och trädgård. Vissa delar fick växa igen eftersom såväl lönsamheten som personalantalet minskade. Med kommunen som ägare från 1966 kom Karlslund att bli intressant för allmänhetens rekreation och glädje. Man började rusta upp förfallet med det sena 1800-talets anläggning som förebild. Under 1990-talet genomfördes en upprustning och en del nyanläggningar gjordes, till exempel en damm i den östra delen av trädgården samt koloni- och odlingslotter söder om ruinen av det 1986 brunna växthuset.

2003 upprättades ett särskilt vårdprogram för herrgårdens trädgård och park, *Karlslund. Vårdprogram för park och trädgård.* Där dokumenteras trädgårdens historiska värden och delas centrala Karlslund in i tolv delområden som alla har fått specifika mål och åtgärdsförslag. Restaurering och anläggningar görs successivt med detta som underlag. Ett förslag finns även till återuppbyggnad av växthuset, men det har ännu inte kunnat genomföras.

MÅL Herrgårdsparken och -trädgården utvecklas mot de mål som formulerats i vårdprogrammet. Utvecklingen sker etappvis projektform. En detaljerad skötselplan upprättas med utgångspunkt i vårdprogrammet och genomförda utvecklingsprojekt.

RESTAURERINGSÅTGÄRDER Fastställs för varje delprojekt.

DRIFTÅTGÄRDER Fastställs efter varje delprojekt.

Den historiska kökträdgården och det brunna växthuset april 2012.

Holmarna i Svartån ingår som område 6. i Vårdprogram för park och trädgård 2004.

6b. Delområde Diedens allé med stallgården

Diedens allé är idag den karakteristiska huvuduppfarten mot herrgården, rakt norrifrån och svagt sluttande, så småningom brantare uppåt mot herrgården i söder. Den kantas av en ensidig lindallé, troligen planterad på 1880-talet, av stallgården i väster och i öster två låga bostadshus med gårdar och ”Manegen”, det diedenska ridhuset, sammanbundna av materialgårdens mur - en rosaputsad fasad med förgårdsmark och en enkelsidig allé. Materialgårdens byggnader bakom muren dels träbyggnader för olika ekonomifunktioner – vagnslider, förråd, vedbodar. En förrådslänga med utedass är byggd i sten mot muren, och putsad och avfärgad som den. Innanför muren finns även ett bostadshus av sten, ursprungligen (1855) uppfört som gårdssmedja och sadelverkstad med bostad i övervåningen. Bostadshuset i norra änden av husraden är Slöjdstugan byggd före 1819 som badstuga, och 1824 ombyggd till slöjd- och snickarstuga. Den gjordes om till bostadshus med två lägenheter under den diedenska epoken mot slutet av 1800-talet. I längans motsatta ände, åt söder, ligger trädgårdsmästarebostaden som uppfördes under det för trädgårdsodlingen expansiva 1880-talet, i närheten av växthus och trädgård. 1891 byggdes det runda ridhuset av den mycket ridintresserade familjen Dieden. Möjligen är den sammanbindande muren tillkommen ungefär samtidigt, liksom allén. Gårdarna har enkel trädgårdskaraktär med gräsmatta, prydnadsbuskar och höga träd.

Stallgården på andra sidan Diedens allé är kringbyggd på tre sidor, och den fjärde sidan åt söder avskärmas av en stenmur. Närmast allén finns den stora ladugårdens gavel, sammanbyggd med en lägre tvåvånings stenbyggnad, uppförd 1839 som bostadshus för gårdens anställda och senare använd som slaktbod. Idag inrymmer den bl.a. undercentral för fjärrvärmen till Karlslund. Den stora ladugården (idag stall) på gårdens nordsida fick sin höga påbyggnad i trä 1928, men byggdes ursprungligen (1837) som fårhus i en våning och av sten med resligt sadeltak. Söderut ståtar Theodor Diedens stall från 1876, ett tegelhus med ljus spritputs och tegelröda detaljer. En vällingklocka i sitt lilla torn berättar om en tid med många anställda på gården. Gårdens västra sida upptas av det ridhus som ersatte oxhuset från 1822, nedbrunnet i en häftig brand 1979.

Stallgården nyttjas intensivt för hästverksamhet av Örebro fältrittklubb. Marken är såväl på som runt gården helt grusad.

MÅL Befintlig användning fortsätter.

RESTAURERINGSÅTGÄRDER Inga för närvarande.

DRIFTÅTGÄRDER Fortsatt skötsel som idag.

Foto: Torbjörn Arvidsson

6c. Delområde Rasthagen öster om Diedens allé

Denna betes-/rasthage har under många år ingått i den uppodlade åkermarken, men var från början kohage enligt 1655 års karta över Västra ladugården. Den används nu som rasthage av ryttarsällskapet. Då avrinningen från de intensivt nyttjade hagarna leds ut i Svartån bör åtgärder vidtas för att försöka minska den uppkomna näringsbelastningen på ån.

MÅL Befintligt nyttjande fortsätter.

RESTAURERINGSÅTGÄRDER En mindre damm anläggs i sydöstra, lägre, delen av hagen. Runt denna tas en yta undan från rasthagen och sköts i stället genom slåtter. Dammen ska fungera som näringsfälla för avrinningsvattnet från de ovanliggande hagarna.

DRIFTÅTGÄRDER Dammen sköts genom årlig slåtter och borttransport av avslaget växtmaterial. Grävningar för att transportera bort ansamlat sediment från botten av dammen görs då detta behövs för att säkra dammens funktion.

6d. Delområde Ridhusområdet

Triangeln mellan Kvarnfallsvägen, Svinhusskogen och Grävevägen tycks länge ha bestått av skog, men är senast från 1800-talets mitt ängsmark. Den enda riktigt gamla byggnaden i området är smedjan vid den öppna planen väster om ridhuset. Den byggdes som svinhus före 1858 då den ritades in på kartan över Karlslund. Svinen vistades utomhus i Svinhusskogen strax intill. Därefter användes byggnaden som smedja m.m. Norr om den finns den resliga byggnaden som varit vagnslider, troligen uppbyggd på 1930- talet i likhet med de stora ekonomibyggnaderna vid Snavlunda. Då hade jordbruket vid Karlslund uppnått en imponerande omfattning.

Området bakom vagnsbyggnaden arrenderas av ryttarsällskapet som där uppfört ett nytt ridhus, byggnadsår 1996, och ett mindre gäststall. Norr om nya ridhuset har en paddock anlagts och i väster en fältrittbana.

MÅL Ridverksamheten fortsätter i området, där utvecklingsmöjligheter finns.

RESTAURERINGSÅTGÄRDER Inga för närvarande.

SKÖTSELÅTGÄRDER Fortsatt skötsel som idag.

Skötselytor i huvudområde 6 Karlslunds gård

Skötselytorna på kartan nedan med mål och skötselåtgärder beskrivs samlat och teckenförklaring till kartan ges i särskilt avsnitt på sidan 64.

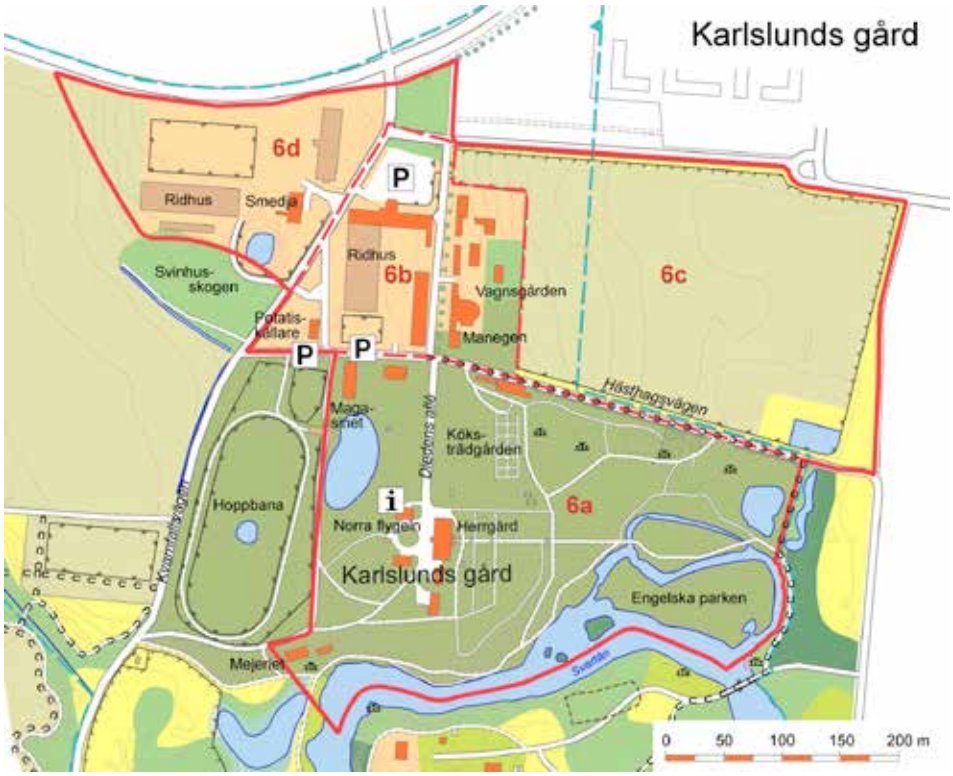

Karlslund på 1880-talet, fotograferat västerut från tegelbrukets skorsten vid Åby. Det öppna herrgårdslandskapet dominerar, i Jägarbacken och herrgårdsparken finns träd. Den nuvarande rasthagen syns längst till höger i bildens mitt och är av allt att döma beteshage. (Örebro stadsarkiv)

7. Huvudområde Västra Kungsladugårdens Östra gärde

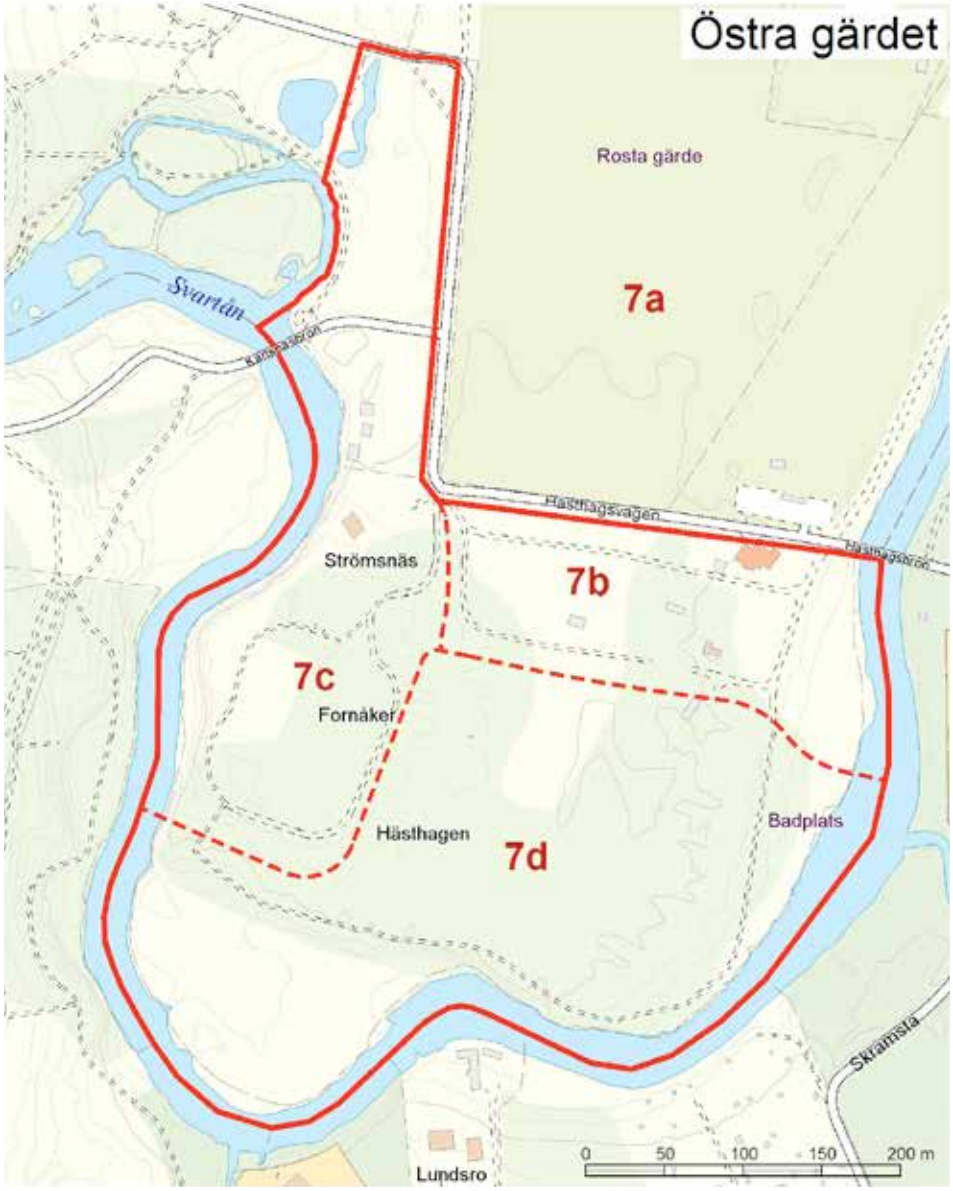

Markanvändningen präglades åtminstone från 1600-talets mitt av åker. Brukningen bedrevs fram till 1800-talet i tvåsäde där säde och träde växlade vart annat år. När det var trädesår i Östra gärdet brukades Västra gärdet i säde och tvärt om. Det var därför viktigt att de två gärdena var ungefär likstora. Södra delen av Östra gärdet är den s.k. Hästhagen. Den har under 1900-talet nyttjats som utflyktsmål och badplats av stadsborna. En badplats i den östra delen och en husvagnscamping i norr från 1960-talet ger en viss prägel åt den nordöstra delen, en yta i väster på platsen för det f.d. sommarcaféet Strömsnäs är delvis hårdgjord men idag i stort sett övergiven och igenslyad. I markytans vågform ger sig den mycket gamla odlingsmetoden till känna, men har delvis grävts bort av 1900-talets verksamhet. Idag är de s.k. ryggade åkrarna (begreppet förklaras under delområde 7d. Södra Hästhagen) uppmärksammade och skyddade enligt fornminneslagen (se Kulturmiljölagen SFS 1988:950).

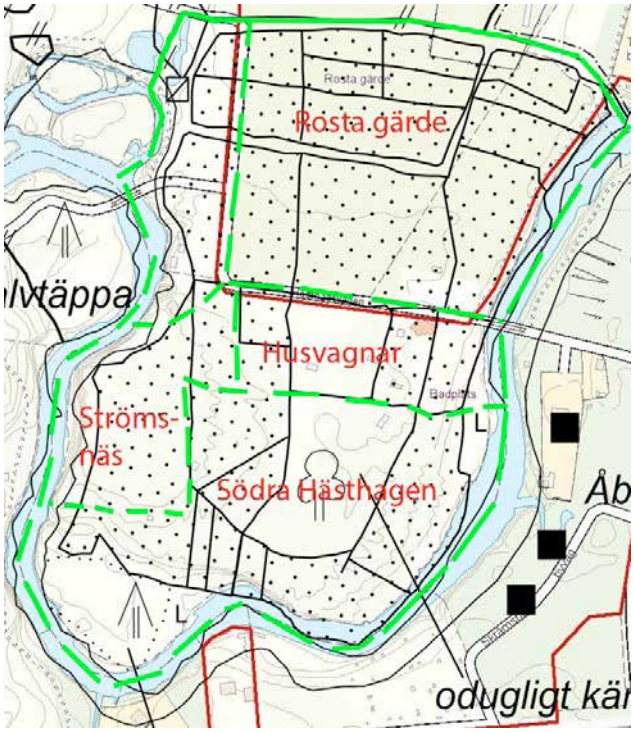

Huvudområde Östra Gärdet 1655. Området utgjordes till största delen av åker vid 1600-talets mitt. Sankare partier och delar av åsträderna var oduglig mark både till åker och äng. Öster om ån syns Åbys 1600-tals bytomt.

7a. Delområde Rosta gärde

Området ligger utanför kulturreservatet men är viktigt som obebyggd skyddszon. Det stora sportfältet gör att det öppna historiska landskapsrummet fortfarande är intakt, även om åkergärdenas användning inte längre är den ursprungliga.

MÅL Att behålla det vegetationslösa öppna landskapsrummet.

RESTAURERINGSÅTGÄRDER Inga för närvarande.

DRIFTSÅTGÄRDER Pågående verksamhet.

7b. Delområde husvagnscampingen

Husvagnscampingen anlades under 1900-talets mitt på den norra delen av Hästhagen, på den f.d. åkermark som utgörs av s.k. ryggade åkrar, fossil åkermark och registrerad som fast fornlämning. Det har orsakat skador på åkerstrukturen genom att ryggarna har slätats ut för att göra underlaget för campingen jämnt. Se även delområde 7d, Södra Hästhagen. För kulturmiljöns upplevelsevärde är användningen direktolämplig.

MÅL Att hålla landskapsrummet öppet, att på sikt avveckla husvagnscampingen och införliva området med resten av Hästhagen.

RESTAURERINGSÅTGÄRDER Ta bort fasta stängsel, och andra anläggningar som har att göra med husvagnscampingen.

DRIFTSÅTGÄRDER Ingår i Hästhagens övergripande skötsel, se delområde 7d Södra Hästhagen.

Husvagnsföreningen bör erbjudas ett alternativt område som kan anpassas till en modern och attraktiv husvagnscamping.

7c. Delområde Strömsnäs

Strömsnäs och Hästhagens övre (norra) del har lång tradition som friluftsområde på föreningsbasis, bl.a. frikyrkligt. I Strömsnäs låg kring sekelskiftet 1900 ett sommarkafé som brann ner på 1940-talet. Möjlighet för örebroarna att ta sig med båt från staden fanns, genom att en ångslup trafikerade Svartån med angöringsplats vid Strömsnäs. Numera drivs fritidsverksamhet av bl.a. KFUM, främst sommartid. Användningen under hundra år har lett till att marken har planats ut och på någon plats t o m hårdgjorts. En del av området är idag igenslyat. Omväxlande öppna ytor och lövträdsvegetation i övrigt.

MÅL Används för fritidsändamål med få och till natur- och kulturmiljön väl anpassade anläggningar, och utan att göra ingrepp i de spår av fornåkrarna som finns kvar trots 1900-talets utplaning av åkerryggarna. Vegetationen ska gå mot samma karaktär som södra Hästhagen.

RESTAURERINGSÅTGÄRDER På sikt anpassning av byggnader och anläggningar till kulturmiljövärdena, borttagning av ohistorisk vegetation i form av sly och barrträd.

DRIFTSÅTGÄRDER Ingår i dels Hästhagens övergripande skötsel dels som sommargård. Vegetationen styrs genom röjningsinsatser till att gynna utvecklingen av få grova lövträd, främst ek.

Strömsnäs på 1890-talet respektive1913 efter en betydande utbyggnad av sommarcaféet. När verksamheten växt fanns möjlighet att t.ex. dansa, höra konserter och se artistuppträdanden, äta på restaurangen, spela tennis eller krocket. En källaremästare Eriksson drev rörelsen till 1918, då KFUM tog över. Den stora byggnaden är borta, men spår av verksamheten syns ännu i marken.

Den nuvarande verksamheten i Strömsnäs har en anspråkslös bebyggelse som inte bör utvidgas.

Södra delen av Östra Gärdet har blivit avsatt till hästhage före 1777. Åkermarken är prickad på 1819 års karta.

7d. Delområde Södra Hästhagen

Den södra delen av Hästhagen består till stor del av fossil åkermark i form av ryggade åkrar. Åkerformen hör samman med plogbearbetning där tegarna medvetet fick en välvd form med högsta punkten i tegens mitt (ridge and furrows). Denna typ av plöjning dominerade i västra Europa under medeltid och 1500-tal. Ryggade åkrar förekom endast i Västsverige eftersom årdret i Östsverige var jordbearbetningsredskap ända fram till den agrara revolutionen. I Sverige förbjöds den ryggade plöjningen vid 1700-talets slut och tegarna plöjdes efterhand flata igen. Det finns därför endast ett fåtal lokaler där åkerbrukningen övergavs innan utplöjningen var genomförd.

Hästhagens åkersystem fanns vid mitten av 1600-talet men hade övergivits före 1777 då området betecknades som hästhage. Hästhagen är ett av Närkes och Mellansveriges bäst bevarade områden med ryggade åkrar. Det utgör fornlämningsområde och är därmed skyddat enligt Kulturmiljölagen (SFS 1988:950).

Idag är området öppen mark glest beväxt med gamla lövträd, t.ex. ekar. Sällsynta rödlistade arter kopplade till ek finns i området.

MÅL Att bevara fornlämningen och göra den möjlig att förstå samt att återuppta brukning på ett par tegar. Tegarna besås med äldre sorter av råg och korn. Mycket snart kommer en "historisk" ogräsflora att utvecklas. Den övriga marken hålls fri från anläggningar i möjligaste mån, och används som fritt ströv- och picknickområde. Ekbeståndet vårdas för att bevara de växter som trivs i ekens närhet, föryngring av de äldsta träden görs när behovet uppstår.

RESTAUREREINGSÅTGÄRDER Vissa av tegarna rensas från vegetation och olika slags anläggningar. Enstaka träd kan lämnas i vissa teggränser. Justering av frisbee-golfens utkastsplatser, banor och korgar kan behövas för att undvika slitage på åkerryggarna. Önskvärd vegetation kan samlas i områdets mitt i det som omtalas som "odugligt kärr" på äldre kartor samt i en del strandnära områden. Föryngring av ekbeståndet på lämpliga platser. Skylt tas fram för att informera om fornlämningen. Återställning av två åkertegar för att visa karaktären på de ryggade åkrarna. Brukning av dessa med häst och enskärig plog enligt ryggningsprincipen.

DRIFTSÅTGÄRDER De rensade tegarna hålls fria från vegetation. De återställda tegarna brukas med häst och enskärig plog. Övrig mark sköts lämpligen genom slåtter. De delar som behöver vara mer tillgängliga för bl.a. picknickytor och frisbee-golf klipps i första hand, slaghackas i andra hand.

Driftsåtgärder som rör föreningsverksamhet, bad och idrott utförs av Kultur och Fritid med utgångspunkt i skötselplanen, övrig drift samt restaureringsåtgärder utförs av Stadsbyggnad.

Ryggade åkertegar syns tydlig i Hästhagens sydöstra del, inte långt från badplatsen. Foto: Eva Fransson

Slyskog och frisbeegolf med utkast på ryggad åker Hästhagen, april 2012.

Skötselytor i huvudområde 7 Västra kungsladugårdens östra gärde

Skötselytorna på kartan nedan med mål och skötselåtgärder beskrivs samlat och teckenförklaring till kartan ges i särskilt avsnitt på sidan 64.

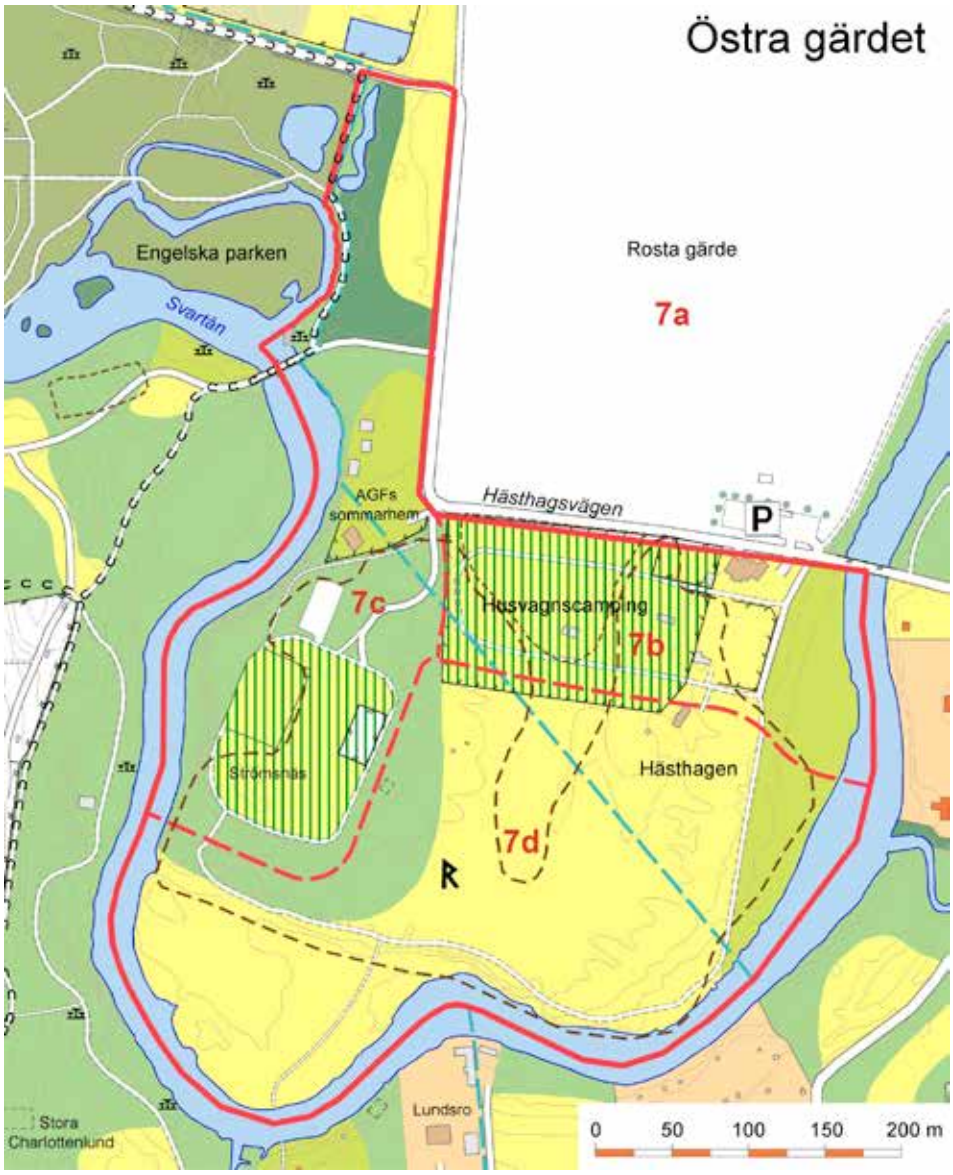

8. Huvudområde Snavlunda

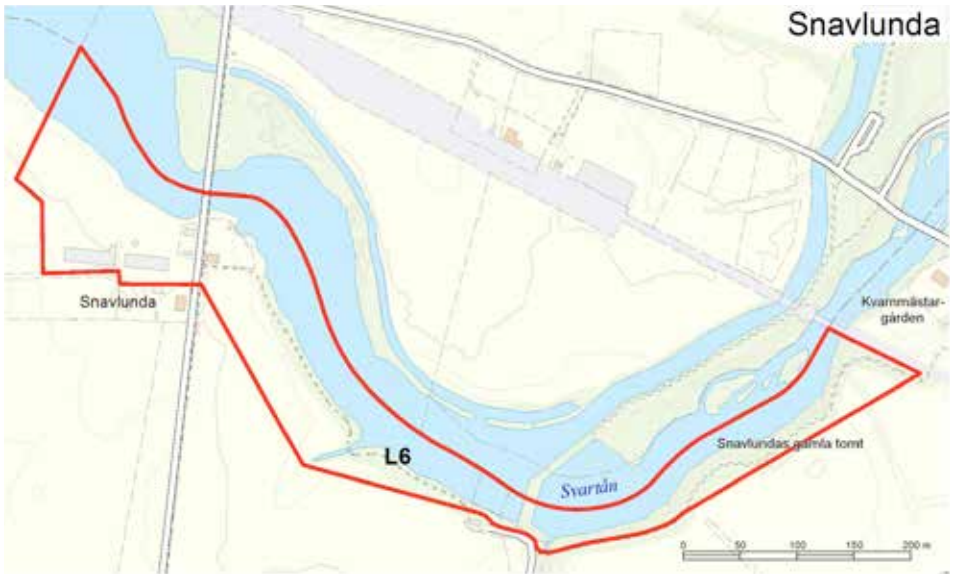

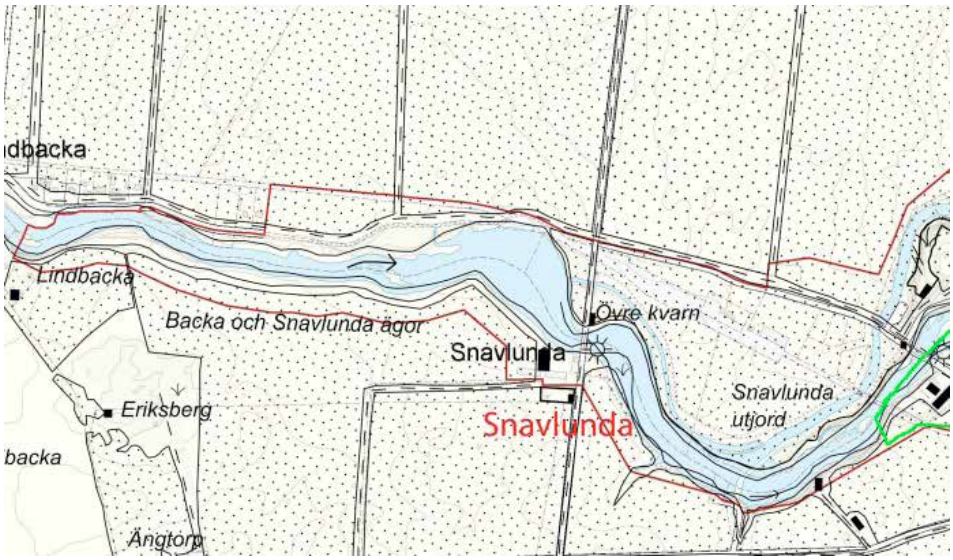

Snavlunda består såväl 1858 som idag till största delen av åkermark. Snavlunda gård och den övre kvarnen syns på kartan från 1858.

Området består av en smal remsa söder om och längs med ån mellan bron strax väster (Nya) Snavlunda och f.d. Svartåbanans järnvägsbro.

Söder om Snavlundabron och parallellt med Svartån ligger två stora ekonomibyggnader som Dieden uppförde 1930-talet på ”nya” Snavlunda gård. Den östra är till hälften nedbrunnen och kommer sannolikt att rivas (skrivet 2013). Där är också den övre kvarnens mjölnarbostad belägen. Själva kvarnen låg norr om mjölnarbostaden invid stranden, och strax sydväst om den fanns bostadshuset till Snavlunda gård. Det senare tilläts förfalla och revs cirka 2005, men ersattes av ett nytt bostadshus uppfört i traditionell stil och med snarlika proportioner som det rivna. Runt huset är en tomt avstyckad, numera i privat ägo och belägen söder om reservatsgränsen. Även mjölnarbostaden är privatägd.

För övrigt är strandremsan av samma karaktär som i huvudområdet för övrigt, medan åkermarken tar vid längre från ån. Öster om åns krök åt söder låg Snavlunda hammare och mangårdsbyggnad på 1600-talet, på holmen norrut Älgskogens hammare. Platserna innehåller kulturlager och utgör därför fornlämningar med skydd enligt Kulturmiljölagen (SFS1988:950).

En tämligen nyanlagd gång- och cykelväg/promenadstig följer åstranden. En vall planterad med buskar och träd har anlagts för att bromsa upp ytvattnets avrinning från åkern till ån.

Linjeelement i området

L6 Södra åvägen mellan Borrarbacken och Snavlunda.

Linjeelementen med mål, restaurerings- och driftåtgärder beskrivs i särskilt avsnitt på sidan 61.

Skötselytor i huvudområde 8

Skötselytorna på kartan nedan med mål och skötselåtgärder beskrivs samlat och tecken-förklaring till kartan ges i särskilt avsnitt på sidan 64.

9. Huvudområde Borrarbacken

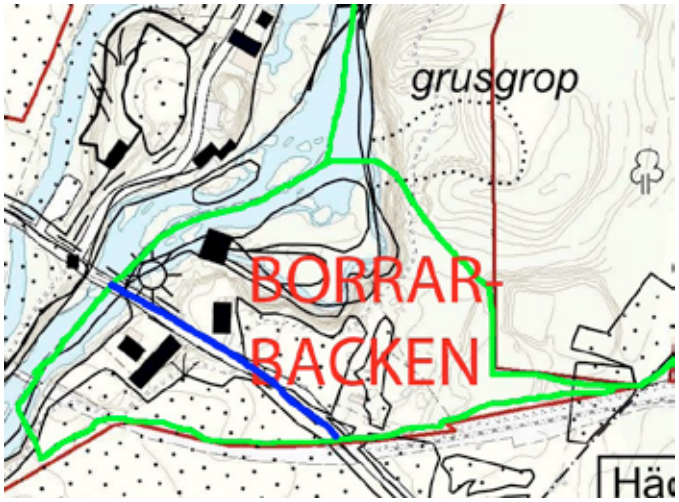

Huvudområde Borrarbacken. Till vänster markanvändning 1858. De svarta rektanglarna visar byggnader vid 1800-talets mitt. Odlingstäppor finns öster om bostadshuset Långkatekesen. En källarbod byggdes i sluttningen mot kvarnen. Den timrade boden revs på 1970-talet men källaren finns kvar.

Vid Snavlunda bildar Svartån fall med en samlad höjd av cirka tio meter. En kvarn fanns redan på 1600-talet när det på södra sidan av ån anlades bl.a. ett borrverk till kronans gevärsfaktori. Vid nedre dammen fanns borrhuset och ett sliphus. Ytterligare en kvarn, den södra, byggdes bredvid ”borrkvarnen” och strax nordost om bron, som även var en del av fördämningen. Bron byggdes ny på 1760-talet; dess fundament är fortfarande i bruk. Borrverket lades ned i och med att gevärsfaktoriet flyttades från Örebro på 1790-talet. Kvarnen fanns dock kvar till 1888 (från 1804 i en ny kvarnbyggnad), då den skulle ersättas av Karlslunds nya storskaliga kvarn.

Ovanför (sydost om) borrverket byggdes bostäder för arbetarna. ”Kronobyggningen” (nuvarande Långkatekesen) uppfördes 1763 och ersatte då en äldre byggnad. Uthus hörde till och täppor för odling anlades öster om gården på Borrarbacken. En mjölnarestuga som fanns söder om vägen ersattes 1835 av en reslig kvarnmästarebostad. Odlingstäppor fanns även söder om bostadshusen. Den stuga som idag kallas Borrarbacken uppfördes på 1800-talet; den är inritad på karta år 1858 och följaktligen uppförd före detta år.

Sedan verksamheten i byggnaderna upphört har vissa byggnader och anläggningar rivits. Nu syns kvarlämnade stengrunder vid åns stränder och även ute i åfåran. Den igenväxning som skett med tiden har dock i hög grad dolt dessa vilket osynliggör kulturvärdena. De bör därför synliggöras och göras möjliga att komma nära. Lämningar efter kvarnar och borrverk har stort upplevelsevärde och är en viktig kärna i kulturreservatet som helhet. Industrilämningarna från tiden före 1850 utgör dessutom fornlämningar och åtnjuter skydd enligt Kulturmiljölagen (SFS 1988:950) medan yngre efter närmare undersökning och analys av länsstyrelsens arkeologer sannolikt skulle kunna förklaras som fornminnen.

Igenväxningen av industrilämningarna under främst 1900-talet har lett till att strandområdet längs ån har fått mycket höga naturvärden, knutna till såväl vattnet som till träden. Bl.a. finns en unik fauna ryggradslösa djur i ån, och i strandbrinkarna häckar kungsfiskare.

MÅL Att bevara och synliggöra industrianläggningar och byggnader från olika tider med hänsyn tagen till naturvärdena. Träd och växtlighet får inte skada byggnaderna och kulturlämningarna. Naturområden längs ån som ej är i anslutning till kulturlämningar utvecklas till ett naturskogsartat tillstånd.

RESTAURERINGSÅTGÄRDER Försiktig frihuggning av stenskoningar, dämmen och husgrunder vid stränder och åholmar från Örebros gevärsfaktoris borr- och slipverk och kvarnen. Sätta i stånd "industristigen" mellan f.d. Övre dammen, Nedre dammen och Jägarbacken. Samråd ska ske med arkeologer och biologer från Länsstyrelsen och Skogsstyrelsen.

DRIFTSÅTGÄRDER Kontinuerlig försiktig rensning av sly och vegetation på och vid industrianläggningarna i samråd med sakkunnig biolog och antikvarie.

Vid mitten av 1700-talet fanns anläggningar som drevs av fallen i Svartån. Till höger syns borrhusen med vid den nedre dammen. (1756 koncept, LLmy 18 åns-14). Den nedre (Norra) kvarnen på motsatta sidan ån ingår i huvudområde 3.

Kartan 1763 visar samma område med ett flertal industrier och dämmen på båda sidor om Svartån Även de steniga gräsholmarna är förtydligade i kartan (LSA S71-14:2).

Vid åfåran syns lämningar av bl.a. 1700-talets kvarnar och borrarhus. Buskar och träd hotar att ytterligare skada lämningarna. Av rena fornvårdsskäl bör stenskoningar och husgrunder befrias från högre vegetation, med stor hänsyn tagen till de höga naturvärdena.

9a. Delområde Odlingstäpporna

De öppna ytor som motsvarar odlingstäpporna till Borrarbackens arbetarbostäder är en värdefull del i området och bör upprätthållas.

MÅL Nuvarande användning fortsätter.

RESTAUREURINGSÅTGÄRDER Inga åtgärder nödvändiga.

DRIFTSÅTGÄRDER Årlig slåtter.

Linjeelement i området

L1 Järnvägsbanken med bro över Svartån.

L3, L7 Vägen med bron över Svartån Gammal vägsträckning, synlig på karta 1689, med 1760- talets brofundament. Vägsträckningen är av funktionella skäl asfalterad sedan länge, och bron förstärktoch försedd med moderna räcken.

Linjeelementen med mål, restaurerings- och driftåtgärder beskrivs i särskilt avsnitt på sidan 61.

Skötselytor i huvudområde 9 Borrarbacken

Skötselytorna på kartan nedan med mål och skötselåtgärder beskrivs samlat och tecken-förklaring till kartan ges i särskilt avsnitt på sidan 64.

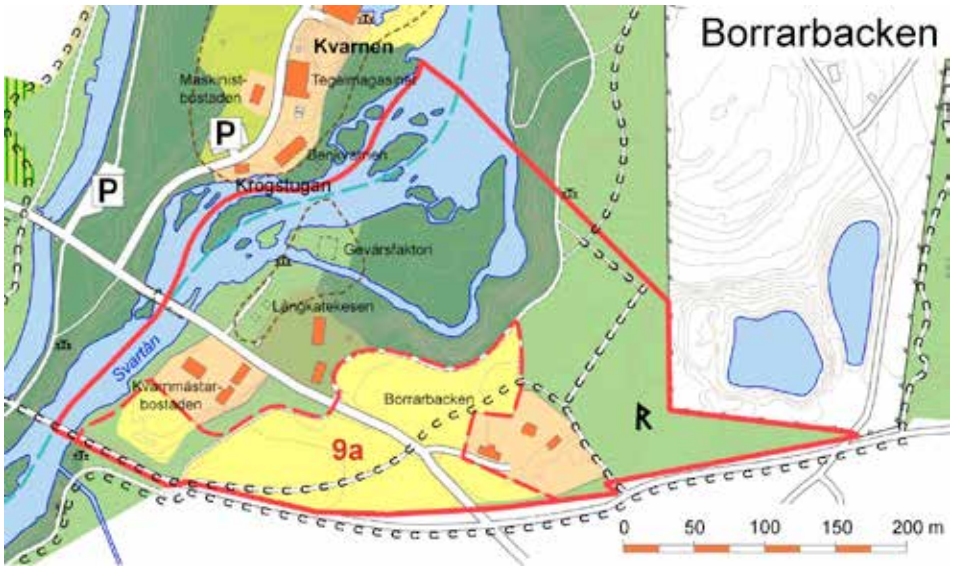

Järnvägsbron och vägen på den gamla banvallen vid Borrarbacken, söder om Kvarnmästarbostaden visar på ett senare skede i Karlslunds långa utvecklingshistoria.

Byggnadstomter i området

Långkatekesen, hembygdsgård för Karlslunds hembygdsförening, i kommunens ägo men hyrs ut till föreningen; Borrarbacken (privatägd) och Kvarnmästargården (privatägd). Trädgårdarna innehåller fragment av äldre utformning och vegetation. Det är en fördel om tomterna kan ges en utformning som stämmer med husens tidsålder, och – i de fall det är möjligt att få fram – även med tidigare utseende.

MÅL Trädgårdarna får så långt möjligt tidsenlig utformning.

RESTAUREURINGSÅTGÄRDER För den kommunalt ägda Långkatekesens tomt görs en skötselplan i samarbete med hembygdsföreningen. Eventuella restaureringsåtgärder enligt skötselplanen i samarbete med hembygdsföreningen.

DRIFTSÅTGÄRDER I enlighet med skötselplanen.

Borrarbacken, huset med samma namn och, den ännu öppna f.d. odlingsmarken mot Långkatekesen.

Arbetarbostaden Långkatekesen med uthus ligger vid randen av sluttningen ner mot ån där många spår av tidigare byggnader och anläggningar finns. Framför ligger den f.d. odlingsmarken som nyttjades av arbetarna. Långkatekesen och dess bodbyggnad hyrs av Karlslunds hembygdsförening som hembygdsgård.

10. Huvudområde Jägarbacken

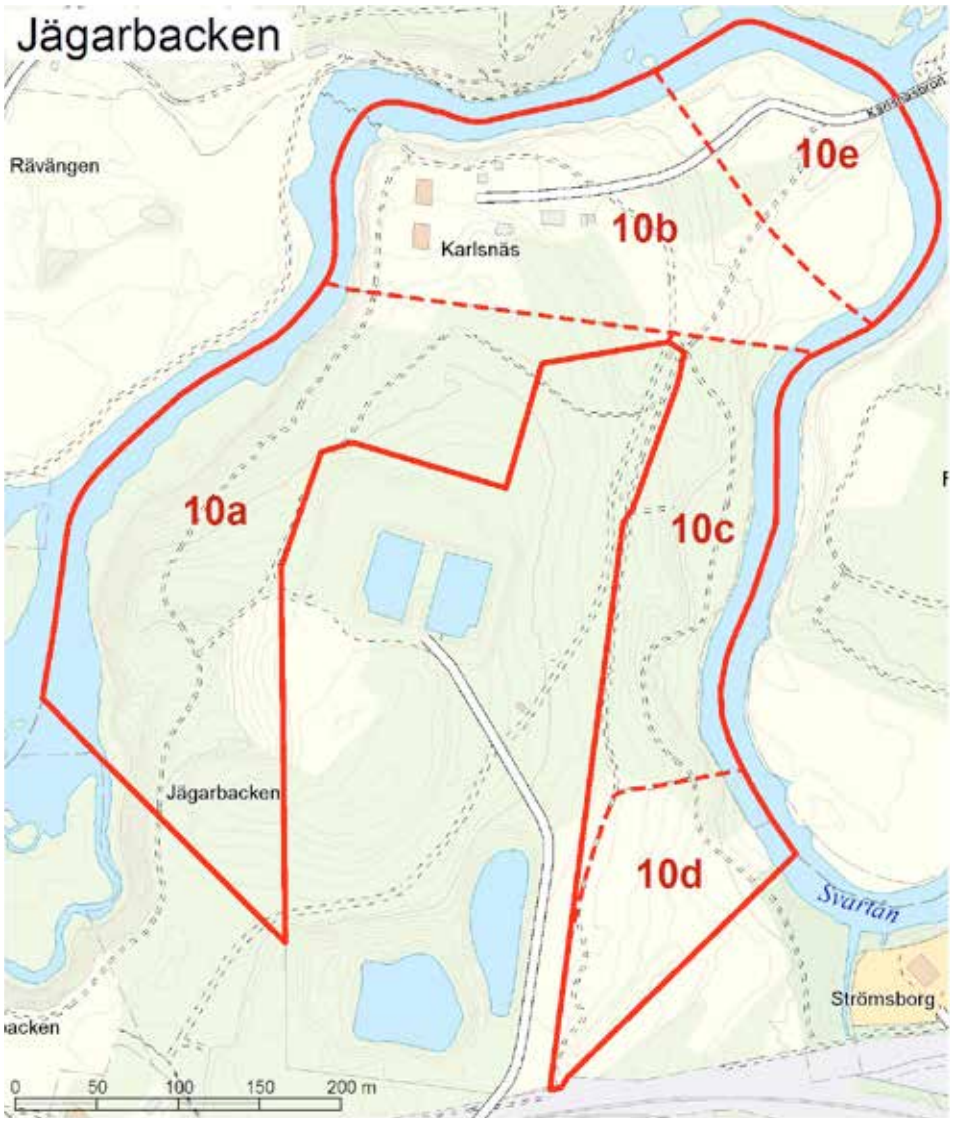

Huvudområde Jägarbacken avsattes som kunglig jaktpark av Gustav Vasas söner. I början av 1800-talet inköpt till Karlslund. Mitten av åsen hör till vattenverket och ingår inte i kulturreservatet.

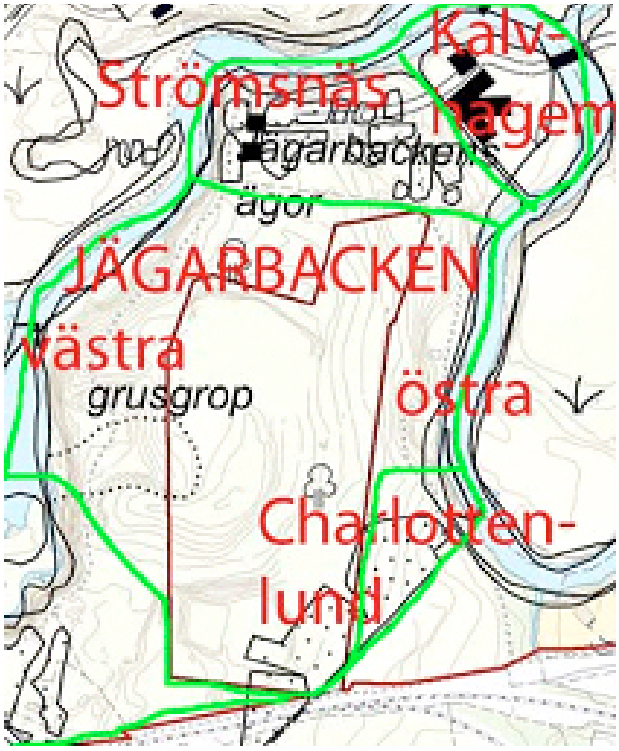

1858 års kartor visar Jägarbacken med bebyggelse i norr, dels arbetarbostäderna vid Karlsnäs omgivna av små åkerlyckor och dels tegelbruket placerat där det på 1600-talet fanns en kalvhage. En mindre åkermark i den sydöstra delen hör till arbetarbostaden Charlottenlund.

Området var sedan 1500-talet avsatt för kunglig småviltjakt. Liknande s.k. *jagbackar* inrättades under Vasatiden runt de viktigare slotten som Uppsala, Gripsholm och Örebro. Vid sidan om jagbackarna anlades större djurgårdar för framför allt jakt på hjortdjur. Den kallades på 1700-talet för ”kronoallmänning” och hade då fått en annorlunda betydelse, möjligen togs t.ex. ut virke härifrån av boende. Kronoparken inköptes 1828 av Carl H Anckarsvärd på Carlslund.

Här har också funnits ett järnåldersgravfält i södra delen, som dock till största delen är borttaget i samband med anläggandet av Svartåbanan på 1890-talet och på 1960-talet då ny kraftledning drogs igenom området. Möjligen finns rester kvar. Området finns inskrivet i fornminnesregistret.

10a. Delområde Västra Jägarbacken

Västra Jägarbacken består av skogsmark högt belägen på Karlslundsåsen, blandskog med karakteristiskt inslag av mycket gammalt tallbestånd. En promenadstig är anlagd i åsens längdriktning med rastplatser på platser med utsikt över ån och bebyggelsen runt kvarnområdet.

MÅL Karaktären av skogs- och utmark bibehålles. I delar kan död ved och liknande vara en naturlig del. På sikt möjlighet till förindustriellt skogsbruk med katning av tall, kaskisvedjor (lövskogssvedjor), syrfällning av björk för ved och liknande.

RESTAUREREINGSÅTGÄRDER Utsiktsgator mot Svartån från befintliga rast- och viloplatser huggs fram. I övrigt inga åtgärder.

SKÖTSELÅTGÄRDER Hålla utsiktsgatorna fria från högre vegetation. Visst uttag av träd för att hålla skogen i status quo.

Karlsnäs uppfördes som arbetarbostäder på 1830-talet efter att Carl H Ankarsvärd inköpt kronoparken 1828 med tanken att utnyttja skogen för bränsle till tegelbruket. Foto: Eva Fransson

Tegelbruket här i den f.d. kalvhagen strax intill Karlsnäs lades ner 1897 och tegeltillverkningen förlades till Åby vid Svartån norr om Åbys hustomt.

10b. Delområde Karlsnäs

En arbetarbebyggelse anlades strax efter Anckarsvärds förvärv av kronoparken Jägarbacken. De två husen vid Karlsnäs byggdes 1838, en befintlig ladugård flyttades hit och en brygg- och bagarstuga uppfördes. Vid mitten av 1800-talet var mindre åkerlyckor var utspridda öster om bostadshusen, och mot udden i ån österut fanns ytterligare bostadshus och tegelbruket vid den f.d. Kalvhagen.

Lägenheterna i de kommunalt ägda husen hyrs ut som fritidsboende. Marken runt husen är uppdelad mellan hyresgästerna utan tydlig avgränsning.

MÅL Trädgård och omgivning ges tidsenlig utformning. Sköts av hyresgästerna.

RESTAURERINGSÅTGÄRDER Skötselplan tas fram med utgångspunkt i en historisk förundersökning. Ambitionen för restaureringen ska läggas på en nivå som gör det möjligt för hyresgästerna att nyttja området på ett bra sätt.

DRIFTSÅTGÄRDER Sköts av hyresgästerna i enlighet med råd och riktlinjer i skötselplanen.

10c. Delområde Östra Jägarbacken

Området består huvudsakligen av skogsmark som sannolikt går tillbaka till jaktparkstiden. I södra delen av området fanns på 1800-talet arbetarbebyggelsen Charlottenlund, uppförd av Anckarsvärd ungefär samtidigt som Karlsnäs.

MÅL Karaktären av skogs- och utmark bibehålles. I delar kan död ved och liknande vara en naturlig del. Möjlighet till förindustriellt skogsbruk.

RESTAURERINGSÅTGÄRDER Utsiktsgator mot Svartån från befintliga rast- och viloplatser huggs fram. I övrigt inga åtgärder.

SKÖTSELÅTGÄRDER Hålla utsiktsgatorna fria från högre vegetation. Visst uttag av träd för att hålla skogen i status quo.

Få personer kan idag ta sig fram genom snåren till tomtplatsen för Stora Charlottenlund.

10d. Delområde Charlottenlund

I södra delen anlades 1832 ett torp för två hushåll och en ladugård. Bebyggelsen kallades Charlottenlund efter Carl Henrik Anckarswärds hustru Charlotta. Husen revs 1944, men spår av gården finns i mark och vegetation. Torplämningen är i kraft av sin ålder fornlämning enligt Kulturminneslagen (SFS 1988:950).

MÅL Göra lämningarna av byggnader och fossil åker i södra delen synliga.

RESTAURERINGSÅTGÄRDER Ett område öppnas upp och betas. Dels öppen betesmark, dels skogsbete skapas.

DRIFTSÅTGÄRDER Betesmarken hålls efter så att karaktären av beteshage respektive skogsbete bibehålls.

10e. Delområde Kalvhagen

Området var *kalvtäppa* vid 1600-talets mitt, d.v.s. var beteshage för smådjur som skulle hållas under uppsikt nära gården. Den utmärktes som slåttermark 1858. År 1737 anlades ett tegelbruk vid Svartån, som var i drift till 1897. Bostadshus, sannolikt för tegelbruksarbetarna, uppfördes också. Idag är området till största delen beväxt med lövskog och genomkorsas av gång- och ridstigar.

MÅL Återskapa hagmarkskaraktär eller på sikt en gårdsnära beteshage. Göra grunder efter tegelbruket begripliga.

RESTAURERINGSÅTGÄRDER Möjlighet att på lång sikt återhägna i gamla sträckningen, helst med trähankgärdesgård. Slyrensning och viss uthuggning av skog. Framhuggning av troliga potatisgropar.

DRIFTSÅTGÄRDER Kontinuerlig rensning från sly och växtlighet för att upprätthålla hagmarkskaraktären.

Skötselytor i huvudområde 10 Jägarbacken

Skötselytorna på kartan nedan med mål och skötselåtgärder beskrivs samlat och teckenförklaring till kartan ges i särskilt avsnitt på sidan 64.

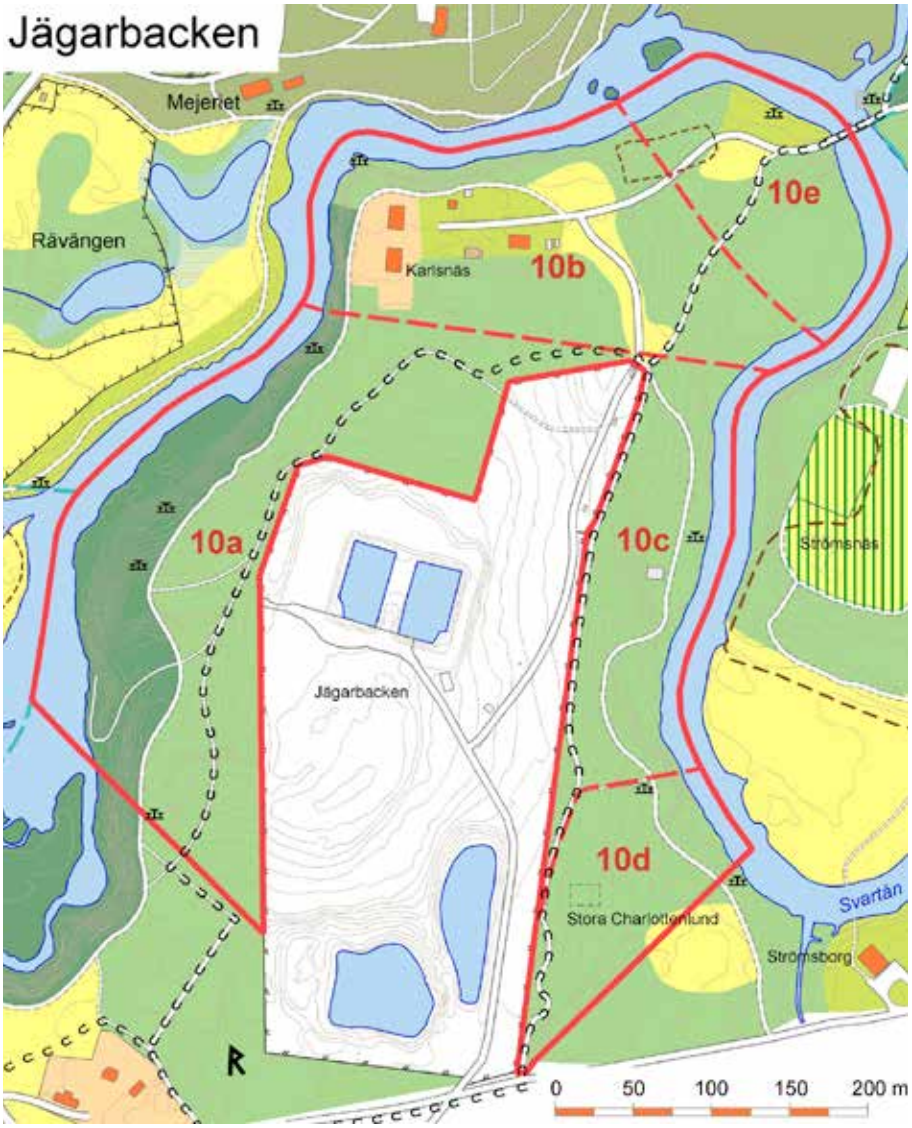

Skötselytor i huvudområde 10. Jägarbacken.

11. Huvudområde Skråmsta

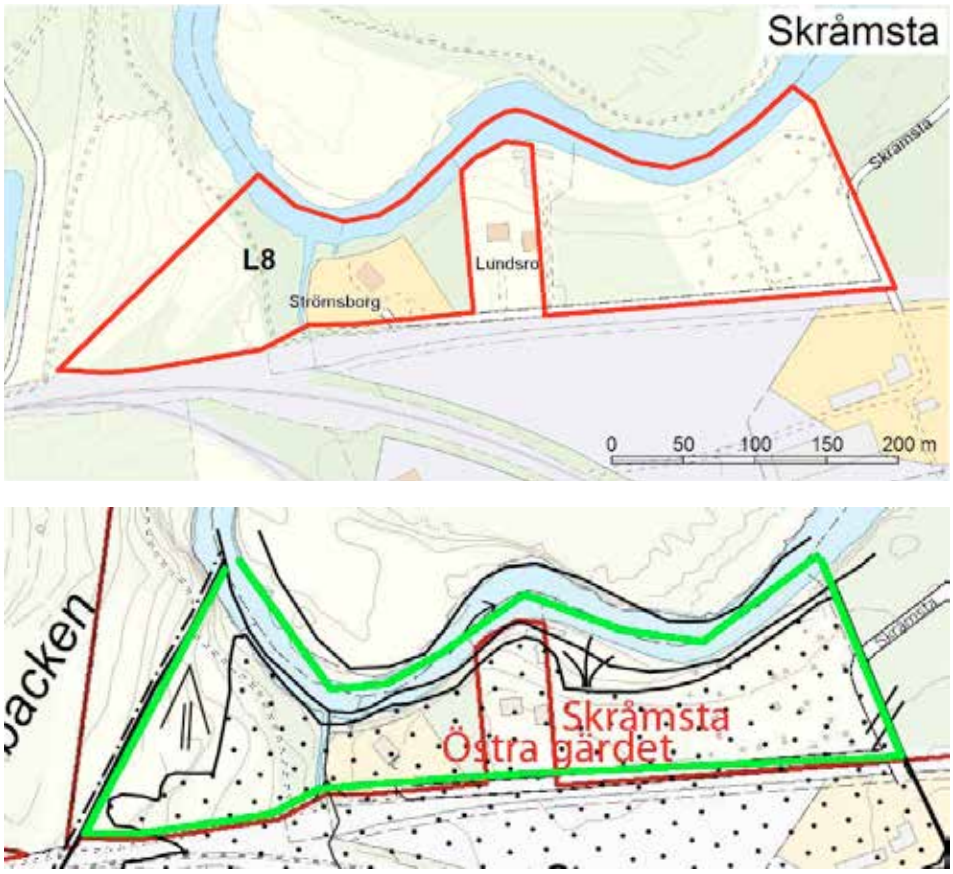

Markanvändning 1689 (S3:83). Skråmstadelen av kulturreservatet används i dag bl.a. som koloniområde. Väster om bäcken finns fossil åker och en gärdesbacke.

Skråmsta by var belägen söder om åkroken vid Hästhagen. 2-3 gårdar syns på kartor från 16-1700- talen. Idag består Skråmsta av en enda gård. Det tidigare östra åkergärdet (1689) ingår i reservatet. Markanvändningen präglas åtminstone sedan 1600-talet av åker. Vid stranden finns en smal remsa av slåttermark (gärdesäng). Området avgränsas i söder av f.d. Svartåbanans järnvägsbank.

1921 uppfördes Strömsborg vid Svartåns strand av Skråmstas ägare i en nationalromantisk timringsteknik som sommarcafé och var länge ett utflyktsmål vid Svartån i likhet med Strömsnäs. Örebro stad köpte så småningom Strömsborg och upplät lokal och omgivande mark till föreningar, bl.a. Örebro sportklubb. Café fanns i huset så sent som på 1990-talet.

Östra delen av det f.d. Skråmstagärdet är idag koloniområde, där lotterna utarrenderas av Skråmsta gård.

Linjeelement i området

L1 Järnvägsbanken.

L8 Vägen förbi Charlottenlund.

Linjeelementen med mål, restaurerings- och driftåtgärder beskrivs i särskilt avsnitt på sidan 61.

Skötselytor i huvudområde 11 Skråmsta

Skötselytorna på kartan nedan med mål och skötselåtgärder beskrivs samlat och teckenförklaring till kartan ges i särskilt avsnitt på sidan 64.

Byggnadstomter i området

Strömsborg, byggnad uppförd 1921 i nationalromantisk stil (”stockvilla”) på mark som då hörde till Skråmsta gård. Sommarcafé drevs av familjen till en början och sedan kommunen köpt in Strömsborg av föreningar fram till cirka år 2000. Det blev ett populärt utflyktsmål för stadsborna. Möjlighet fanns att åka båt hit ut. Detaljplan finns för möjlig utveckling av ny verksamhet parallellt med bevarande av den kulturhistoriskt värdefulla byggnaden.

MÅL Strömsborgs tomt utformas på ett tidsenligt sätt.

RESTAUREURINGSÅTGÄRDER Ett restaureringsprogram tas fram med utgångspunkt i äldre foton och förundersökning av marken.

DRIFTÅTGÄRDER I enlighet med restaureringsåtgärderna.

12. Huvudområde Åby

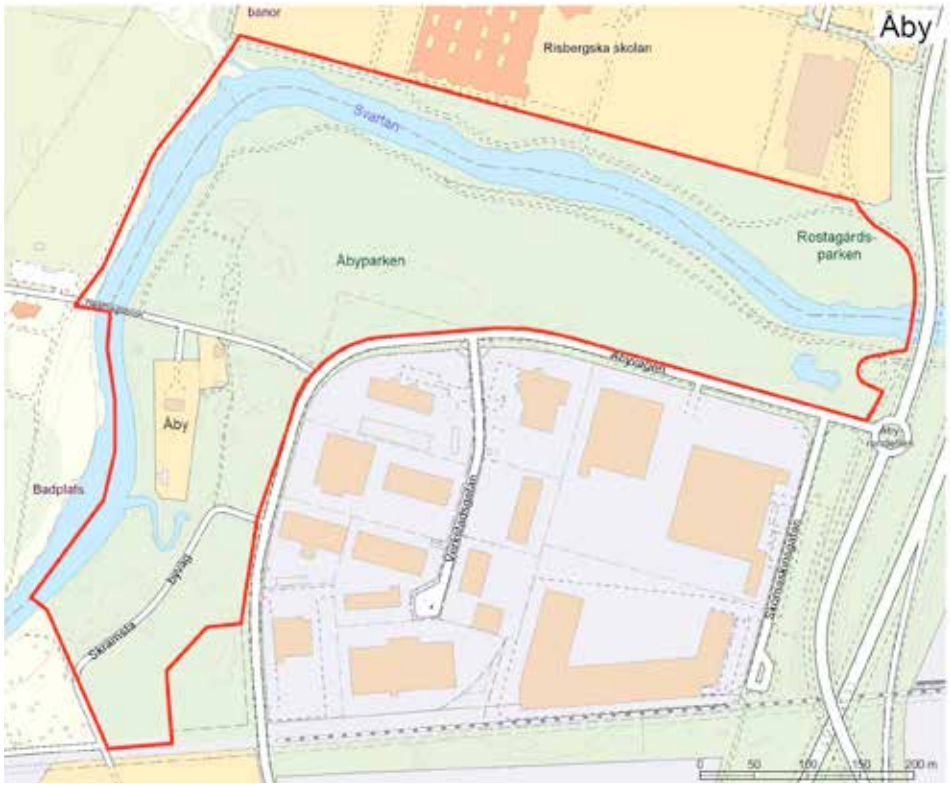

Östligaste delen av kulturreservatet söder om ån består av norra delen av byn Åbys åkergärden. Markanvändningen har åtminstone sedan 1600-talet till största delen varit åker. Den historiska bytomten har samma läge som nuvarande bebyggelse (Åby gård) vid ån, söder om Hästhagsvägen. I områdets norra del vid åkröken låg Karlslunds (Åbys) tegelbruk 1897 till 1904.

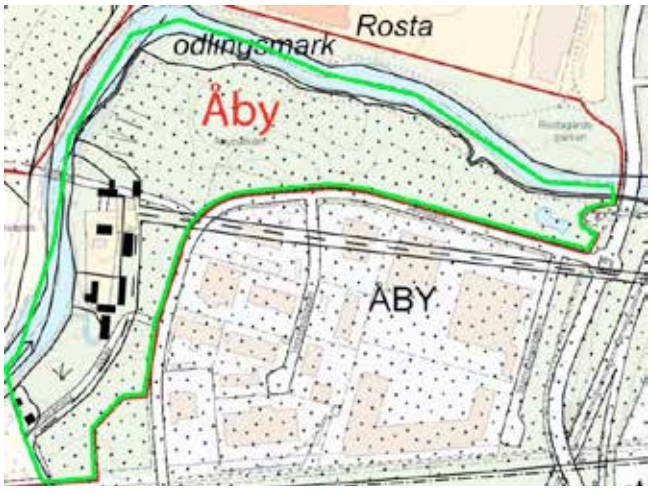

Huvudområde Åby. Markanvändning 1858; de svarta rektanglarna är dåvarande bebyggelse. Norr om Svartån ingår i reservatet en strandremsa som tidigare tillhörde Rosta gård.

MÅL Fortsatt park/spontanskog i norra delen, bevara befintlig bebyggelse och eventuellt kulturlager i anslutning till den historiska bytomten. I delen söder om Hästhagsvägen återskapas en ek- och hassel- äng/hage. Bård av lövskog skapas för avskärmning mot angränsande industriområde.

RESTAURERINGSÅTGÄRDER Frihuggning av ekar och hasslar samt röjning av sly söder om Hästhagsvägen. Prioritering av ek och ädellöv kring Skråmsta byväg.

DRIFTSÅTGÄRDER Årlig slåtter alternativt bete söder om Hästhagsvägen.

Bytomtens två fastigheter är privatägda. Detaljplan P 310 gäller. Dessutom kan det finnas kulturlager som ännu inte är kända. Uppmärksamhet på detta bör finnas när t.ex. grävningsarbeten utförs. Ingen registrering finns dock f.n. i fornminnesregistret.

Bebyggelsens placering i Åby har flerhundraårig kontinuitet vilket framgår av 1600-talets lantmäterikartor. Markanvändningen i övrigt är totalt förändrad från åker till skog.

Åby 1689. Litt. A är byns hustomter, den gråfärgade åkern består till största delen av lerjord. Gabriel Thoring (S3:81-82)

Skötselytor i huvudområde 12 Åby

Skötselytorna på kartan nedan med mål och skötselåtgärder beskrivs samlat och teckenförklaring till kartan ges i särskilt avsnitt på sidan 64.

Söder om Åbys hustomter finns en rad med bikupor som bidrar till områdets attraktionsvärde.

Sammanställning av linjeelement i skötselplanen

L1 Järnvägsbanken med bro över Svartån

Genom Karlslund löper järnvägsbanken för den tidigare Svartåbanan. Den anlades på 1890-talet av Örebro-Svartå järnvägsaktiebolag och öppnades för trafik 1897. Dieden på Karlslund hade intressen i bolaget och verkade för att en station anlades mellan gården och ”nya” Snavlunda. Ett stickspår drogs från stationen mot den nya stora kvarnen med dess magasin. Det togs ur bruk och revs i slutet av 1940- talet. Järnvägsbron söder om Kvarnmästarbostaden byggdes 1951-52 och ersatte då den ursprungliga. Bron är konstruerad av stålbalkar på betongpelare med vägbana av träplank.

Svartåbanan lades ner 1985, och spåren revs så småningom upp, så gott som helt. På 2000-talet har banvallen, som tagits över av Örebro kommun, lagts om till cykelbana inom kommunen. Sträckan inom kulturreservatet delas mellan cykel- och ridbana, med olika beläggning. Detta är dock inte genomfört hela vägen till Skråmsta, utan slutar där järnvägsbanken norrifrån möter Svartån.

Vid Karlslunds station ligger den f.d. Stramitfabriken, uppförd på 1930-talet för att tillverka pressade halmplattor som byggnadsmaterial. Stationen med omgivande tomtmark är sedan 2000-talets början i privat ägo, inklusive den kvarvarande lastkajen.

MÅL Gång- och cykelväg/ridstig upprätthålls.

RESTAURERINGSÅTGÄRDER Rensa banvallen från sly och träd. Bron ses över.

DRIFTSÅTGÄRDER Slå och trimma banvallen så att grov växtlighet hålls efter.

L2 Vägen från Kvarnbron mot Lindbacka

En gammal väg som har den huvudsakliga sträckning som syns på 1600-talskartor.

MÅL Grusad kombinerad gång- och cykelväg, i den östra delen markerad av en enkelsidig ekallé. Vägen med allén bryter den vida åkermarkens öppenhet.

RESTAURERINGSÅTGÄRDER Rensa på sly kring vägen. Som en restaureringsåtgärd kan sträckor med ansamling av förna brännas. Detta sker på våren innan vegetationen kommit igång att växa.

DRIFTSÅTGÄRDER Vägkanter och dikesrenar slås med skärande redskap under sensommaren. Under en restaureringsfas medan man vill magra ut marken, kan även en tidig slåtter före midsommar göras. Finns det sträckor med finare flora slås dessa endast på sensommaren. Avslaget material tas bort. Alléträden vårdas.

L3 Körvägar

Några vägar genom området är idag nyttjade som bilvägar men har historiska sträckningar. De återfinns på de historiska kartorna från 1858 eller tidigare. Det gäller de större åkervägarna, Kvarnfallsvägen, vägen förbi Borrarbacken och över Kvarnbron. De är grusvägar med undantag av kortare sträckor.

MÅL Att behålla sträckning och karaktär på det gamla vägnätet. Grusbeläggningen hör till karaktären och bibehålls. Vägkanter och dikesrenar har en traditionell flora.

RESTAUREURINGSÅTGÄRDER Eventuella buskar och träd (sly) tas bort från diken och vägkanter. Fordonshinder kan eventuellt behövas i vissa lägen. Som en restaureringsåtgärd kan sträckor med ansamling av förna brännas. Detta sker på våren innan vegetationen kommit igång att växa.

DRIFTSÅTGÄRDER Vägkanter och dikesrenar slås med skärande redskap under sensommaren. Under en restaureringsfas medan man vill magra ut marken, kan även en tidig slåtter före midsommar göras. Finns det sträckor med finare flora slås dessa endast på sensommaren. Avslaget material tas bort. Vägbanan ses över och lagas efter tjälskott, skyfall och liknande.

L4 Tilloppskanalen

För vattentillförsel till den stora nya kvarnen anlades en kanal från fallen vid *"Snavlunda utgård"* år 1880 (Theodor Diedens benämning citerad i *Sylvan-Larsson: Carlslund, från kungsladugård till herrgård:).* Den handgrävdes och blev mer än en kilometer lång. Då kraftstationen byggdes 1897 för att alstra elström, bl.a. till det nyanlagda tegelbruket vid Åby, förlängdes och förbättrades kanalen. Fallhöjden blev 10,3 m (enligt samma källa), och kraft kunde levereras även till staden, bl.a. senare till det nya vattenverket vid Skråmsta.

En väg löper längs kanalen och träd växer på kanalbanken. Den har asfalterats (ca 2009) mellan järnvägsbanken och vägen mot Lindbacka.

Kanalen ingår i den moderna kraftstationen, som ägs av EON.

MÅL Kanalen är synlig och tillgänglig med grusad gång-, cykel- och ridstig söder respektive norr om kanalen.

RESTAUREURINGSÅTGÄRDER Borttagning av sly och vissa träd norr om kanalen. Bra kontakt med fina utblickar mellan stigar och kanalen skapas. Träd kan även behöva tas ner för EONs säkring av kanalanläggningen.

DRIFTSÅTGÄRDER Kontakten mellan stigar och kanal upprätthålls genom kontinuerlig slyröjning.

L5 Åkeravgränsningar med gammal hävd

Gäller kantzoner åker/äng, åker/beteshage, åker/dikesren, åker/brukningsvägar.

MÅL Karaktären på äldre åkerkanter/markslagsgränser återskapas och bevaras. Dit hör även kantdiken samt eventuella öppna tegdiken. Kantzonen mot den historiska åkern bör bestå av en gräsren.

RESTAUREURINGSÅTGÄRDER Justering av olämpliga rid- och gångstigar. Röjning av träd, sly och buskar i åkerkanter till en gräsren. Rensa diken från busk- och slyvegetation. Detsamma gäller angränsande markremsan mot brukningsvägen, där dock enstaka träd kan sparas.

För att undvika ett våldsamt uppslag av rotskott av asp, där sådana finns, ska alla aspar ringbarkas och inte fällas förrän de har tömts på rotnäring vilket brukar ta två till tre år. Som en restaureringsåtgärd kan sträckor med ansamling av förna brännas. Detta sker på våren innan vegetationen kommit igång att växa.

DRIFTSÅTGÄRDER Återkommande slåtter, en till två gånger per sommar med skärande redskap. Avslaget material tas bort. Bete och manuell putsning av kanter och betesrator vid behov.

L6 Södra åvägen mellan Borrarbacken och Snavlunda

Nyanlagd gång-, cykelväg och ridväg.

Denna stig har ingen tydlig historisk tradition, men syns som en strandzon mellan åkern och ån på 1858 års karta, där åkern bör ha varit avskild med gärdesgårdar. Passagen utanför/mellan dessa hade troligen karaktär av väg. Ett antal hus låg i denna zon.

Den nuvarande stigen anlades runt år 2000 för att ge en förbindelse för promenader och cykling söder om Svartån mot Snavlunda. Den omges av vegetation som en klimatskyddande åtgärd.

MÅL Behålla karaktären av grusad markväg omgiven av en viss vegetation med siktlinjer mot ån respektive åkermarken.

RESTAURERINGSÅTGÄRDER Öppna siktstråk mot ån. Ta bort sly och buskar på och vid vägren. Som en restaureringsåtgärd kan sträckor med ansamling av förna brännas. Detta sker på våren innan vegetationen kommit igång att växa.

DRIFTÅTGÄRDER Vägkanter och dikesrenar slås med skärande redskap under sensommaren. Under en restaureringsfas medan man vill magra ut marken, kan även en tidig slåtter före midsommar göras. Finns det sträckor med finare flora slås dessa endast på sensommaren. Avslaget material tas bort.

L7 Kvarnbron

Vägen hör till linjeelement L3.

Kvarnområdet har en historia förknippad med forsen och nyttjandet av dess kraft till kvarndrift, till borrverkets kraftbehov. Områdets bebyggelse och anläggningar har förändrats då och då under århundradena, t.ex. de broar som ledde över ån. Den nuvarande brons fundament tillkom runt 1760, medan brobanan har förnyats i relativt sen tid.

MÅL Brons fundament/stenkistor hålls i gott skick.

RESTAURERINGSÅTGÄRDER Stenkonstruktionerna hålls fria från vegetation och ses över.

DRIFTSÅTGÄRDER Kontinuerlig uppsikt över stenkonstruktionerna.

L8 Stigen förbi Charlottenlund

Denna väg har ingen längre historia utan har i relativt sen tid ersatt en gammal väg i SV/NO riktning som ledde till gården Charlottenlund, byggd 1832 för två hushåll bland Karlslunds arbetarfamiljer.

MÅL Grusad stig med hävdade diken. Stigen har karaktär av smal gammal grusväg.

RESTAURERINGSÅTGÄRDER Vägdiken rensas från sly och grovt gräs. Som en restaureringsåtgärd kan sträckor med ansamling av förna brännas. Detta sker på våren innan vegetationen kommit igång att växa.

DRIFTSÅTGÄRDER Vägrenar slås med skärande redskap under sommaren. Avslaget material tas bort.

Skötselytor – beskrivning till karta

I denna beskrivning förklaras mer specifikt de mål och skötselåtgärder som är kopplade till olika typer av *ytor,* vilka redovisas på skötselkartan. Samma skötselytor återkommer inom flera huvud- och delområden därför redovisas dessa samlat här nedan. Utsnitt av skötselkartan med dess olika skötselytor återfinns även i beskrivningen av varje huvudområde tidigare i denna skötselplan.

För att skapa stor variation av landskaps- och livsmiljöer skall följande eftersträvas. De olika punkterna är *en generell karaktärisering* av reservatets gröna miljöer.

- Grad av kulturpåverkan: från mycket välhävdat till helt orört.
- Öppenhet: från ljust solexponerat till helt slutna skuggiga partier.
- Åldersfördelning: från gammalt och dött till ungt/ nyplanterat.
- Typ av växtlighet: Stor artvariation där herrgårdslandskapets kulturpräglade arter prioriteras i vissa delar.
- Fuktighet: från mycket våta delar till torra partier.

Beskrivningen av de olika ytornas skötsel kan komma att ändras om utvecklingsprojekt i reservatet i enlighet med skötselplanens mål ger nya förutsättningar. Utgångspunkt för driften ska alltid vara skötselplanens mål.

Uppföljning av skötselåtgärder ska ske årligen. Iakttagelser noteras i ett uppföljningsprotokoll, se bilaga 5, som arkiveras och ska ligga till grund för framtida skötsel.

Äng

I kartan har ängsytor och betesmarksytor inte separerats utan anges där med samma typ av markering Äng/betesmar*k*. Tanken med detta är att inte begränsa sig för mycket i typ av markskötsel. Områden kan betas eller slås beroende på resurser och på hur marken svarar på skötseln och på vad som anges i *skötselplanen*. Detta gäller även fornlämningsområdet Hästhagens ryggade åkrar, i de fall åkerryggarna ej brukas traditionellt.

MÅL Slåtterängar med artrik flora och rikt insektsliv som sköts enligt gammal hävdtradition.

SKÖTSELÅTGÄRDER Årlig slåtter från 10 juli till 15 aug med skärande redskap som lie, slåtterbalk, rotorslåtter med vassa knivar eller vass trekantsklinga på röjsåg. Höet får torka på plats i maximalt en vecka, därefter noggrann ihopsamling samt borttransport. Där det är möjligt kan vissa ytor med fördel skötas med lättare efterbete under hösten.

I vissa fall (restaureringskede) kan slåtter behöva utföras ytterligare en eller ett par ggr för att hålla tillbaka kvävegynnad eller annan icke önskvärd vegetation. Höet ska då avlägsnas.

Ytor som behöver hållas öppna som picknickytor eller liknande kan slaghackas.

Betesmark

Se ovan angående kartans markering för ängs- och betesmark.

MÅL Välhävdade artrika betesmarker som bidrar till att lyfta fram äldre kulturpräglade landskapsavsnitt samt bibehålla eller skapa ljusa öppna bryn och lövdungar.

SKÖTSELÅTGÄRDER Huvudsaklig hävd med betesdjur från maj till oktober. Får passar bäst men möjlighet finns att beta med nöt eller hästar om det inte är negativt för rekreationsvärdet. Vid behov återkommande röjning.

Skog, dungar och bryn

I den naturtyp som anges som *skog, dungar och bryn* kan även skogsbete förekomma i de delar som ligger i anslutning till ett betesområde.

MÅL Flerskiktade variationsrika trädbestånd med stort inslag av gamla grova vidkroniga träd och säkerställd föryngring samt väl utvecklade buskskikt. I särskilt angivna områden god tillgång på död ved i sol och skugga.

I anslutning till öppen kulturmark och byggnader bör skogen ha en öppen ljus park-karaktär; död ved bör ej läggas upp där.

SKÖTSELÅTGÄRDER Vid behov återkommande röjning och gallring för att gynna utveckling av flerskiktade bestånd, variationsrik artsammansättning och grova dimensioner. Herrgårdslandskapets karaktäristiska ädellövträd speciellt ek gynnas, samt tall på åspartiernas torrare delar. God vattenkontakt skapas utmed gång- och cykelstråk samt vid rast- och utkiksplatser.

Naturskogsartad skog

MÅL Delar av forsområdet och öar i ån samt vissa branta sluttningar utan stora kulturvärden kan utvecklas mot naturskog. Skogen skall vara flerskiktad med mycket stor andel gamla grova lövträd och rikligt med stående och liggande död ved.

I anslutning till öppen kulturmark och byggnader bör skogen ha en öppen ljus park-karaktär; död ved bör ej läggas upp där.

SKÖTSELÅTGÄRDER I stort sett fri utveckling, utom i anslutning till byggnader eller öppen kulturmark.

Vid behov försiktig gallring för att gynna utveckling av grova dimensioner. Stigar hålls öppna endast genom att kapa liggande träd just vid stigpassagen. Allt material lämnas kvar i området.

Träd som hänger över stigen eller inkräktar på tomter kan kapas ned av säkerhetsskäl. Om möjligt dras liggande träd åt sidan.

Strand- och vattenmiljöer

MÅL Kända kultur- eller biologiska värden får ej spolieras eller påverkas negativt.

Fornlämningsområdena vid kvarnen och Borrarbacken behandlas under särskild rubrik nedan.

Ålandskapets dramatiska kulturhistoria skall tydliggöras. Mark- och vattenområdet i kulturreservatet Karlslund skall ses som en viktig resurs för att säkerställa och förbättra Svartån som livsmiljö för vattenorganismer och dess vattenkvalitet.

Strandpartierna skall variera mellan lättillgängliga öppna partier vid kultur- och fornlämningar, rastplatser och delar av stigstråken, och orörda partier där växtligheten utvecklas fritt och där vattnet aktivt får forma landskapet.

SKÖTSELÅTGÄRDER En gynnsam minimivattenföring eftersträvas i forssträckan. Fria vandringsvägar skapas genom anläggning av en ny fiskväg förbi regleringsdammen. Alla verksamheter och aktiviteter skall vara väl anpassade för att utgöra minsta möjliga risk att förorena Svartån.

Återkommande röjning av viktiga kulturlämningar i anslutning till ån ska göras.

Vid behov röjning och gallring av ungt löv för att gynna utveckling av grova vidkroniga träd och variation i föryngringen. Åtgärder för att skapa bättre överlevnadsmöjligheter för fiskar och andra vattenorganismer skall utföras med sådan varsamhet att de helt smälter in i den naturliga forssträckan.

Dammar och småvatten

MÅL Grunda, fiskfria och artrika småvatten med idealiska förhållanden för groddjur. Dessa ska ha flacka, öppna och gärna solexponerade stränder mot omgivande stigar och ängsmarker. Där det är lämpligt kan högre vegetation av buskar och lövskog sparas på norrsidan som skydd mot kalla vindar och för att utgöra lämplig födosöks- och övervintringsmiljö.

SKÖTSELÅTGÄRDER Årlig slåtter av öppna strandpartier mot omgivande ängsmark eller stig. Slåtter av kraftigt igenväxta delar av dammen med specialmaskin vart 5 år eller vid behov. (Grävmaskinburen slåtterskopa med uppsamlingsgaller.) Slaget material får ej läggas på öppen ängsyta. Åtgärden bör utföras i nov för att ej skada eventuell reproduktion av salamandrar.

Klippta gräsytor

MÅL Attraktiva klippta gräsytor som lockar besökare till picknick och solbad, upprätthåller stigarnas bredd och ger ett säkert och välskött intryck i området.

SKÖTSELÅTGÄRDER Klippning vid behov. Picknickytor cirka en gång per vecka, stigkanter en gång varannan vecka eller vid behov.

Grönt aktivitetsområde

MÅL Området ska kunna utvecklas för att skapa attraktiva och aktiva samlingspunkter i reservatet. Här bör kunna ges plats för rekreation och friluftsliv genom ytor för spel och lek av olika slag eller bad.

SKÖTSELÅTGÄRDER **S**kötseln anpassas efter de verksamheter som anläggs på platserna. Till dess markanvändningen förändras ingår de i intilliggande skötselområden och sköts enligt dessa beskrivningar.

Träd

Följande gäller träd generellt i reservatets olika skötselområden.

MÅL Kulturreservatet är idag Örebros viktigaste område för bevarande och utveckling av Svartålandskapets bestånd av gamla, grova och vidkroniga träd. Stora naturvärden finns kopplade till dessa träd, förutom kulturvärdena som placeringen i kulturlandskapet ger. Inventeringar har bland annat visat på en artrik insektsfauna med ett flertal rödlistade (hotade) arter som lever i träden. I alla ställningstaganden och löpande skötsel skall stor vikt läggas vid att bevara och utveckla tillgången av dessa kvaliteter.

Träd i en arkitektoniskt skapad anläggning eller trädgård ska hanteras på ett särskilt sätt, och hänsyn i första hand tas till dess plats och betydelse i det sammanhanget.

SKÖTSELÅTGÄRDER Vid behov röjning och gallring av bestånd och runt enskilda träd för gynna utveckling av hög ålder, grov stam och vid krona. Herrgårdslandskapets karaktäristiska ädellövträd prioriteras vid röjning i yngre bestånd (sammanhanget avgör vad som ska gallras).

Träd med döende krona samt stora gamla döda träd (exempelvis ekar) ska i första hand beskäras för att minska risk för skador eller olyckor. Endast i undantagsfall tas träden bort. Det gäller främst i trädgårdar och särskilt gestaltade parkområden, där enbart levande träd har sin plats av tradition.

Även byggnader säkerställs i första hand genom beskärning av träd och endast i undantagsfall genom avverkning. Här bör det historiska sammanhanget avgöra om man ska ersätta ett gammalt träd med ett nytt eller om det gamla ska stå kvar ytterligare en tid med reducerad krona. Detta skall avgöras från fall till fall. I särskilt angivna områden lämnas döda träd och träddelar kvar. Död ved kan med fördel också samlas på utvalda platser i både solexponerade och skuggiga lägen.

Värden kopplade till gamla träd säkerställs långsiktigt genom att nyplanteringar görs i parker, trädgårdar och alléer.

Anordningar för friluftsliv

I kulturreservatet finns ett stort antal anordningar för information, rekreation och friluftsliv. Bilvägar leder in i området från flera håll, parkeringar, entréer, cykelvägar, gångstigar, ridstigar, rastplatser och utkikspunkter.

MÅL Alla informations och besöksanordningar skall vara välvårdade och ha en väl genomtänkt gestaltning som lyfter fram kulturreservatet. Besökaren skall kunna orientera sig och hämta kunskap om reservatet på plats och på kommunens hemsida. Tydliga och inbjudande entréer ska finnas vid de stora ingångarna till kulturreservatet.

SKÖTSELÅTGÄRDER Årlig översyn och kontinuerlig skötsel av alla stigar, rastplatser, entréer och informationspunkter.

Fornlämningsområde Borrarbacken/Kvarnområdet

I området finns lämningar efter den kvarn- och industriverksamhet som bedrevs i området under 16-1800-talen. Samma yta fick mer eller mindre växa igen sedan verksamheterna upphört, med påföljden att en rik och varierad växtlighet har uppstått, och med den goda livsbetingelser för bl.a. insektsliv, fågelliv och fladdermöss. Skötseln måste ta hänsyn till såväl höga kultur- som naturvärden, området får därför utgöra en särskild skötseltyp.

MÅL Lämningarna görs synliga och tydliga att avläsa, med stora hänsyn till de biologiska värdena. Synliggörandet tar stöd av skyltning av såväl kultur- som naturvärden.

SKÖTSELÅTGÄRDER Tas fram i samråd med länsstyrelsens arkeologer och skogsstyrelsen.

Herrgårdens trädgård och park

MÅL Herrgårdens trädgård och park sköts med utgångspunkt i målformuleringarna från Vårdprogram för park och trädgård (Fritid och turism, 2004).

SKÖTSELÅTGÄRDER Skötselåtgärder anpassas och utförs i enlighet med målen.

Övriga skötseltyper – beskrivning till karta

Förutom de redan nämnda skötselytorna förekommer följande skötseltyper i teckenförklaringen till kartan.

Öppen mark/ridverksamhet

Mark som arrenderas av Örebro fältrittklubb och där skötseln av marken styrs av arrendeavtal. Även tillfälliga ridvägar på dessa marker för tävlingssammanhang styrs i arrendeavtalet.

Tomtmark

Sköts som trädgårdar etc. av privata fastighetsägare, arrendatorer eller Kultur och fritid.

Staket

Ska kontinuerligt underhållas så ett de ger ett vårdat och prydligt intryck.

Ruiner

Redovisar en del av Karlslunds historia. Vårdas så att de hålls synliga.

Bilaga 1 – Reservatsbeslut

Stadsbyggnad ÖREBRO

BESLUT
2010-05-26

Ärnr: Sam 195/2009

BILDANDE AV KULTURRESERVATET KARLSLUND I ÖREBRO KOMMUN

BESLUT

Med stöd av 7 kap 9 § miljöbalken (SFS 1998:808) förklarar Örebro kommun det område som utmärkts på bifogad karta som kulturreservat. Reservatet har den avgränsning som framgår av bifogad karta och med de gränser som slutligen utmärks i fält.

Skötselplan med mål, riktlinjer och åtgärder för reservatets skötsel och förvaltning med stöd av 3 § förordningen om områdesskydd enligt miljöbalken mm (1998:1252) fastställs i separat beslut inom två år från beslutsdatum. Skötselplanen utarbetas i samverkan med aktörerna i Karlslund.

I enlighet med 2 § förordningen om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. (1998:1252) ska Örebro kommun vara förvaltare av kulturreservatets kommunägda delar.

UPPGIFTER OM KULTURRESERVATET

Reservatets namn:	Kulturreservatet Karlslund
Kommun:	Örebro
Län:	Örebro
Lägesbeskrivning:	ca 2 km väster om Örebro tätort, omedelbart söder och sydväst om bostadsområdena Solhaga och Västhaga.
Församling/Socken:	Adolfsbergs och Längbro församlingar
Terrängkarta:	10F SV Örebro
Fastighetskarta:	10F 3d och 10F 3c
Naturgeografisk region:	26. Skogslandet omedelbart söder om norrlandsgränsen
Kulturgeografisk region:	12. Mälardalens odlingsbygder
Area:	160,7 ha
Fastigheter och ägare:	Längbro 2:20, 2:22, 2:23, 2:25, 2:32, 2:35, 2:40, 2:72-76, 2:115, 2:116, 2:117, 2:124, 2:125, 2:126, 2:132, 2:133 Ånsta 20:173, 20:200, 20:201, 20:210, 20:212, 20:219, 20:220, 20:234, 20:239, 20:241, 20:257, ägare Örebro kommun Längbro S:1, S:5, S:77, Ånsta S:37, med samfällt ägande Längbro 2:123, ägare Ola Nilsson och Carina Dickens Nilsson

Bilaga 2 – Skötselytor, karta

KARLSLUND

Teckenförklaring

- Kulturhus
- Byggnad
- Informationstavla
- Parkering
- Vägbom
- Staket
- Ruin
- Rastplats
- Fornlämningsområde med ryggade åsar
- Vattenskyddsområde

Skötselytor

- Äng / betesmark
- Skogar, dungar och bryn
- Naturskogsartad skog
- Öppen mark / ridverksamhet
- Trädgård och park
- Tomtmark
- Klippta gräsytor
- Grönt aktivitetsområde
- Strand - vattenmiljöer samt dammar och småvatten
- Fornlämningsområde Borrarbacken / Kvarnområdet

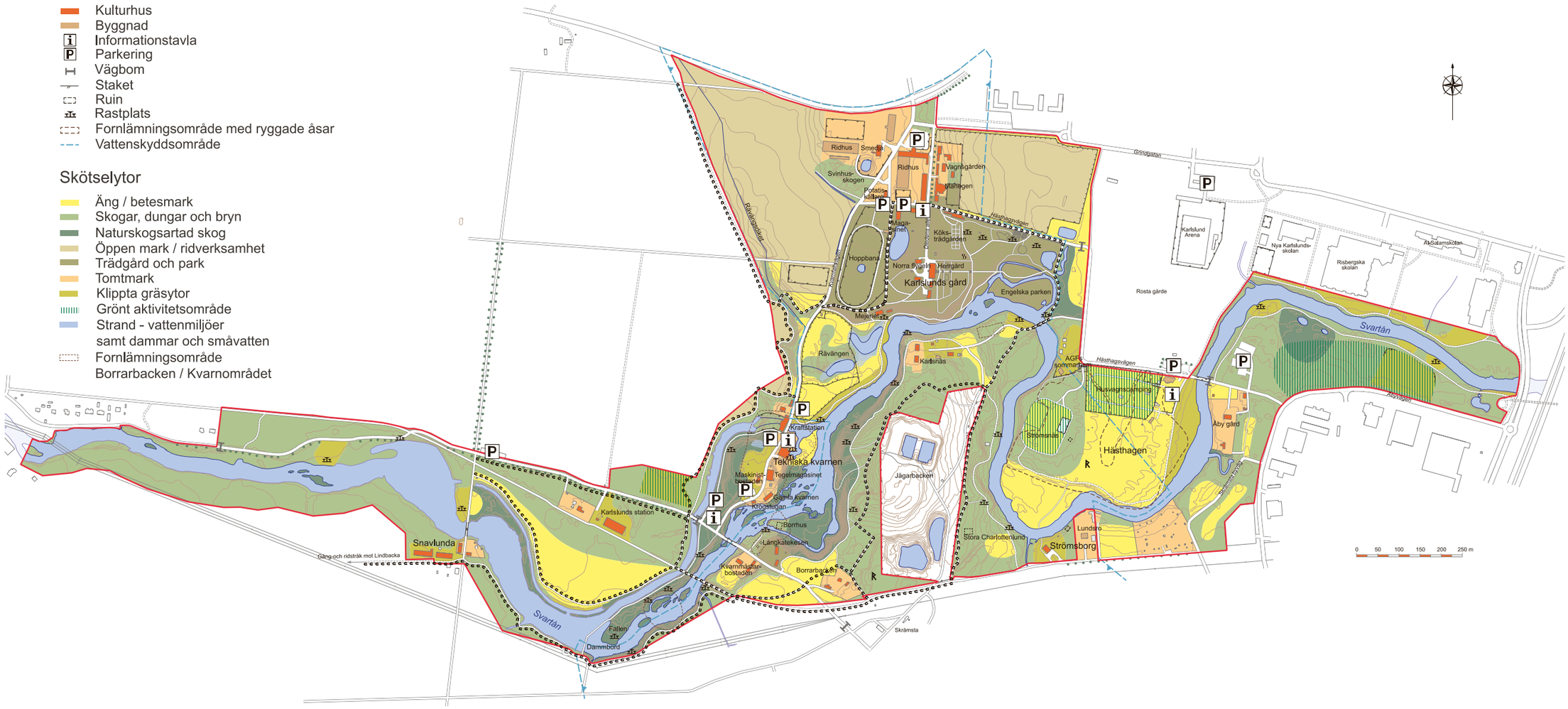

Bilaga 3 – Ansvarsområden, karta

KARLSLUND

Teckenförklaring

- Kulturhus
- Byggnad
- Informationstavla
- Parkering
- Vägbom
- Staket
- Ruin
- Rastplats
- Fornlämningsområde med ryggade åsar
- Vattenskyddsområde

Skötselytor

- Äng / betesmark
- Skogar, dungar och bryn
- Naturskogsartad skog
- Öppen mark / ridverksamhet
- Trädgård och park
- Tomtmark
- Klippta gräsytor
- Grönt aktivitetsområde
- Strand - vattenmiljöer samt dammar och småvatten
- Fornlämningsområde Borrarbacken / Kvarnområdet

Skötselansvar

- Stadsbyggnad / Örebro fältrittklubb
- Stadsbyggnad / AGF via avtal
- Kultur och fritid - Åstaden
- Kultur och fritid - Friluftsliv, bad och idrott
- Kultur och fritid / Örebro fältrittklubb via avtal
- Kultur och fritid, Bad och idrott och Stadsbyggnad
- Tekniska - Park
- Tekniska - VA
- Privata tomter, enskilda fastighetsägare
- EON
- Lokalförsörjningsavdelningen

Ej markerade områden sköts av Stadsbyggnad

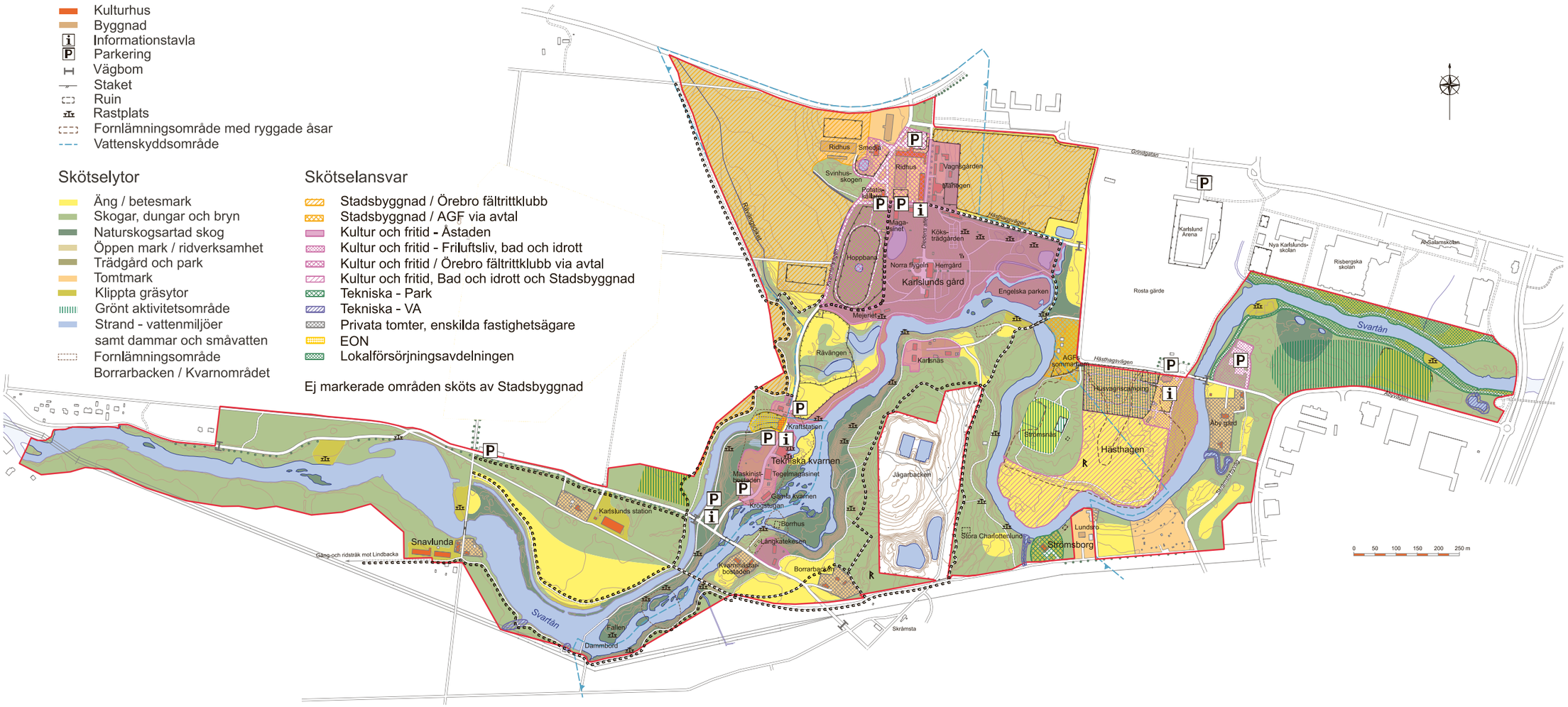

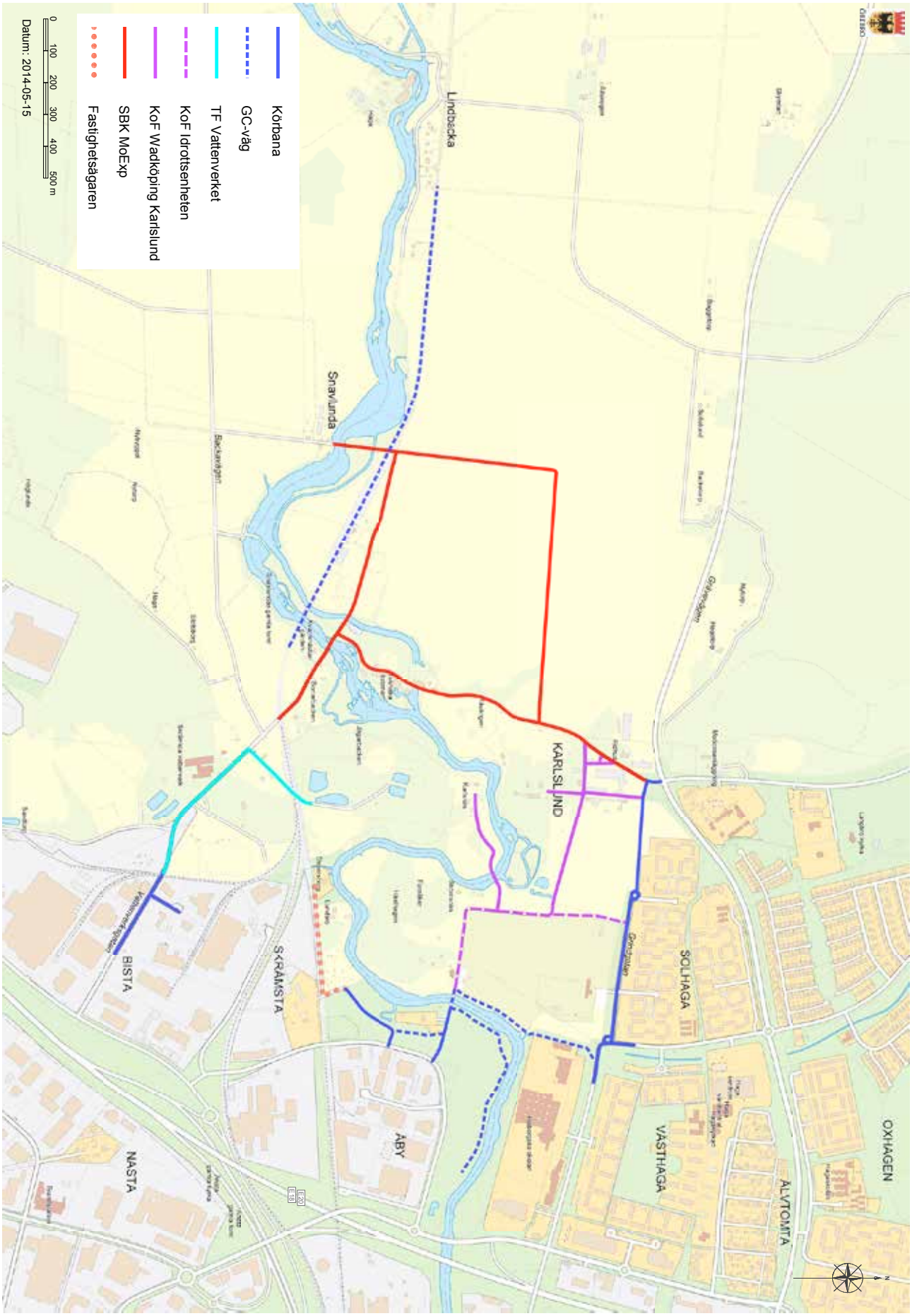
Körbana
GC-väg
TF Vattenverket
KoF Idrottsenheten
KoF Wadköping Karlslund
SBK MoExp
Fastighetsägaren
0 100 200 300 400 500 m
Datum: 2014-05-15
Lindbäcka
Snavlunda
KARLSLUND
SKRAMSTA
BISTA
NASTA
ÅBY
SÖLHAGA
VÄSTHAGA
ÄLVTOMTA
OXHAGEN
E20
E18

Bilaga 4 – Uppföljning av skötselåtgärder

UPPFÖLJNINGSPROTOKOLL

Redovisning av skötselåtgärder inom kulturreservat

Kulturreservat: .....

Fastighet/fastigheter: .....

Uppdragstagare: .....

Datum: .....

I tabellen nedan redovisas åtaganden enligt skötselplanens skötselområden och, i förekommande fall, dess delområden. Under tabellen finns möjlighet att ange eventuella åtgärder som gjorts utöver vad som ålagts i skötselplanen. Här kan också kompletterande information lämnas.

Skötselområde/Delområde: .....

.....

Vilka åtgärder har utförts? .....

.....

Tidpunkt för åtgärd: .....

.....

Är skötselmålet uppfyllt? .....

.....

Anmärkning

Nr. 1: .....

.....

Nr. 2: .....

.....

Nr. 3: .....

.....

Kompletterande skötselåtgärder:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Örebro kommun
019-21 10 00
orebro.se

2015 PRODUKTION: ADVANT PRODUKTIONSBYRÅ.

BILDANDE AV KULTURRESERVATET KARLSLUND I ÖREBRO KOMMUN

BESLUT

Med stöd av 7 kap 9 § miljöbalken (SFS 1998:808) förklarar Örebro kommun det område som utmärkts på bifogad karta som kulturreservat. Reservatet har den avgränsning som framgår av bifogad karta och med de gränser som slutligen utmärks i fält.

Skötselplan med mål, riktlinjer och åtgärder för reservatets skötsel och förvaltning med stöd av 3 § förordningen om områdesskydd enligt miljöbalken mm (1998:1252) fastställs i separat beslut inom två år från beslutsdatum. Skötselplanen utarbetas i samverkan med aktörerna i Karlslund.

I enlighet med 2 § förordningen om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. (1998:1252) ska Örebro kommun vara förvaltare av kulturreservatets kommunägda delar.

UPPGIFTER OM KULTURRESERVATET

Reservatets namn:	Kulturreservatet Karlslund
Kommun:	Örebro
Län:	Örebro
Lägesbeskrivning:	ca 2 km väster om Örebro tätort, omedelbart söder och sydväst om bostadsområdena Solhaga och Västhaga.
Församling/Socken:	Adolfsbergs och Längbro församlingar
Terrängkarta:	10F SV Örebro
Fastighetskarta:	10F 3d och 10F 3c
Naturgeografisk region:	26. Skogslandet omedelbart söder om norrlandsgränsen
Kulturgeografisk region:	12. Mälardalens odlingsbygder
Area:	160,7 ha
Fastigheter och ägare:	Längbro 2:20, 2:22, 2:23, 2:25, 2:32, 2:35, 2:40, 2:72-76, 2:115, 2:116, 2:117, 2:124, 2:125, 2:126, 2:132, 2:133 Ånsta 20:173, 20:200, 20:201, 20:210, 20:212, 20:219, 20:220, 20:234, 20:239, 20:241, 20:257, ägare Örebro kommun Längbro S:1, S:5, S:77, Ånsta S:37, med samfällt ägande Längbro 2:123, ägare Ola Nilsson och Carina Dickens Nilsson

	Längbro 2:141 och 2:145, ägare E.ON Elnät Sverige AB (överlåtet tll E.ON Vattenkraft Sverige AB) Ånsta 20:5, ägare Staten Banverket Ånsta 20:166, ägare HB Handelsbröderna Ånsta 20:252, ägare Clas Thor Ånsta 20:257, ägare Olle och Birgitte Östling Ånsta 20:265, ägare Maria Sedell och Staffan Ekengren Åby 1, ägare Oscar Jacobsson och Eva Lidén Åby 2, ägare Anna Åslund och Peter Åslund
Förvaltare:	För kommunalt ägd mark: Örebro kommun. För övriga fastigheter: respektive ägare. Damm och intagskanal till kraftstationen ligger på mark som ägs av Örebro kommun. Enligt avtal mellan Örebro kommun och E.ON Vattenkraft Sverige AB ansvarar dock den sistnämnda parten för drift och underhåll av dessa, medan kommunen ansvarar för löpande skötsel av de anslutande markområdena.
Tillsynsmyndighet:	Örebro kommuns Miljönämnd och Byggnadsnämnd.

SYFTE

Kulturreservatet avser att bevara och vårda ett värdefullt kulturpräglat landskap i stadens närhet med mycket höga kultur- och naturvärden och stor betydelse för invånarnas rekreation, med möjlighet att i en levande miljö berätta en värdefull del av stadens historia. Syftet är att:

- bevara och vårda ett kultur- och naturlandskap med rötter i Västra ladugården, utvecklat till Karlslunds herrgård och mönsterjordbruk med framsynt och tidig teknisk utveckling under perioden 1800-1960, och under de senaste fyrtio åren nyttjat som ett av stadens viktigaste rekreationsområden.

- bevara och vårda de byggnader och bebyggelselämningar som ingår i området, liksom parken och trädgården vid herrgården.

- bevara och vårda industrilämningar vid Svartåns forsar och anläggningar med anknytning till vattenkraften och till Svartåbanan.

- vårda och utveckla de biologiska värden som finns i forsområdet, utmed Svartåns stränder och i det omgivande kulturlandskapet som ett resultat av eller vid sidan av den mänskliga verksamheten.

- utveckla områdets rekreationsvärden i samklang med de kulturhistoriska värdena.

Hur syftet ska uppnås

Marken ska användas på ett sätt som understödjer syftet med reservatet.

Natur och anläggningar ska vårdas enligt skötselplan, så att de olika delområdenas karaktär och användning under många generationer tydliggörs på bästa sätt.

Vårdprogrammet för herrgårdspark och trädgård ska ligga till grund för dess utveckling och för skötsel.

Byggnaderna i reservatet ska nyttjas på sätt som understödjer det kulturhistoriska värdet. De ska vårdas med metoder och material som upprätthåller deras karaktär och kulturhistoriska värde samt tydligheten hos områdets utveckling. En skötselplan upprättas till stöd för vården av byggnaderna.

Industrilämningarna vid forsarna vårdas och synliggörs.

Åtgärderna understöds av skyltning och andra informationsinsatser som tydliggör områdets historiska utveckling och kvaliteter.

SKÄL FÖR BESLUTET

Skyddet av Kulturreservatet Karlslund är en viktig del av arbetet med att uppnå Örebro kommuns miljömål för God bebyggd miljö, Ett rikt odlingslandskap, Levande sjöar och vattendrag och Levande skogar samt genomförandet av målen i program för Örebro grönstruktur.
Karlslund ingår som ett av fem områden med unika värden i dokumentet Örebro grönstruktur, och föreslås där få ett stärkt skydd för att säkerställa och utveckla de redan mycket höga kultur-, natur- och rekreationsvärdena.

Karlslund har sitt ursprung i den västra kungsladugården från 1500-talet, men redan mycket tidigare fanns bosättningar på platsen för åns genombrott genom Karlslundsåsen. Idag är det ett omväxlande område vid Svartån med värdefulla kulturmiljöer: byggnader, anläggningar, odlingsmark och fornlämningar, och dessutom rika naturmiljöer som utvecklats under århundraden av mänsklig verksamhet.

Svartåns vattenflöde och forsar är upphovet till verksamhet och bebyggelse. Kärnan i området är Karlslunds herrgård med huvudbyggnad, flyglar, personalbostäder, ekonomibyggnader, trädgård och parkanläggning. Kvarn och kraftstation med kanal och tuber från ca 1890 är ett relativt sentida uttryck för vattenkraftens betydelse för gården Karlslund. Elkraft produceras än idag. Genom att kulturvärdena säkerställs och utvecklas ges Örebros invånare möjlighet att nu och i framtiden få en bild av en viktig del av stadens historia.

Karlslund är sedan länge ett av de populäraste ströv- och rekreationsområdena för allmänheten inom centrala stadens närområde, lätt tillgängligt via gång- och cykelstråk från stadskärnan längs åstråket och med tillgång till busslinje. Ett antal gång- och cykelvägar, stigar och ridstråk löper genom området, och anläggningar finns för bad, ridning mm.

Områdets långa kulturhistoria formar, tillsammans med vattnet och geologin, naturen i området. Här finns stora naturvärden i form av naturliga forssträckor, gamla och grova träd samt gamla kulturväxter och vilda växter i herrgårdsparken och trädgården. Vidsträckta åkermarker utgör den västra delen av området. Fortsatt brukande och skötsel av trädgård, park, åkrar och ängar är en grundförutsättning för bevarande av de höga kulturvärdena. Bevarande och vård på ett kulturhistoriskt riktigt sätt av byggnaderna är en annan.

Karlslund är en av hörnstenarna i Örebros grönstruktur. Här finns stora biologiska värden. Kärr och fuktiga partier med framför allt al varieras med torrare partier med andra lövträd. Lövträd dominerar området, och på många platser finns gamla grova och bredkronade ekar. På rullstensåsen söder om ån växer en torr och talldominerad skog med inslag av lövträd och buskskikt med hassel. Tallbestånden här är 150-200 år gamla. Det finns fem nyckelbiotoper om 7,1ha inom området som pekats ut som skyddsvärda av Skoggstyrelsen. I den delvis branta strandbrinken ner mot Svartån och på öarna i forssträckan finns ett högre inslag av lövträd. Vegetationen är frodig och floran rik med stor variation av såväl örter som mossor och lavar. Djurlivet är mycket rikt tack var den variationsrika naturen och i Svartåns forsande vatten finns delvis unika biologiska värden framför allt i faunan av ryggradslösa djur.

RESERVATSFÖRESKRIFTER

För att tillgodose syftet med reservatet beslutar Örebro kommun med stöd av 7 kap 5,6 och 30 §§ miljöbalken om nedan angivna föreskrifter.

A. Föreskrifter enligt 7 kap 5 § miljöbalken om inskränkningar i rätten att förfoga över mark- och vattenområden inom reservatet.

Med stöd av 7 kap 5 § miljöbalken är det, utöver områdesbestämmelserna och vad som gäller i lagar och förordningar, förbjudet att:

1. spränga, schakta, gräva eller bedriva täkt i någon form
2. anlägga nya vägar annat än de som anges i fastställd skötselplan
3. framdraga mark- eller luftledningar, eller uppföra mast, vindkraftverk, torn eller liknande
4. anordna upplag annat än tillfälligt i samband med områdets skötsel
5. uppföra helt ny byggnad eller annan fast anläggning annat än för att tydliggöra äldre nyttjande, för pedagogiskt syfte eller rekreation
6. riva befintliga byggnader
7. försumma byggnaders och anläggningars underhåll så att de förfaller
8. underhålla och ändra byggnader på ett sätt som negativt påverkar det kulturhistoriska värdet
9. utföra avverkning, röjning eller annan skoglig åtgärd
10. bedriva jakt

Örebro kommun kan efter ansökan meddela dispens från ovanstående i enlighet med 7 kap 7 § miljöbalken.

Undantag från reservatsföreskrifterna:

1. Föreskrifterna utgör inte hinder för de åtgärder som erfordras för reservatets vård och skötsel.
2. Ovanstående föreskrifter utgör inte hinder för drift och underhåll av befintliga byggnader, vägar, stigar, kablar och ledningar, kanal, damm och anordningar för tillvaratagande av vattenkraften, råvattenintag eller andra anläggningar. Inte heller för att ersätta den moderna kraftstationen i syfte att vidmakthålla och utveckla kraftproduktionen. Planerade åtgärder som påverkar omgivande mark eller vegetation utanför det närmaste anläggningsområdet får utföras först efter samråd med förvaltaren av kulturreservatet. I akuta fall (t.ex. strömavbrott eller vattenläcka) kan samråd ske i efterhand.
3. Stigar får dras om och rastplatser anläggas i kulturreservatet om det inte motverkar syftet med beslutet.
4. Jakt får endast bedrivas i form av skyddsjakt i samråd med tillsynsmyndigheten, Örebro kommuns Miljönämnd. Eftersök av skadat vilt får ske utan föregående samråd.

Föreskrifterna enligt 7 kap 5§ miljöbalken träder i kraft 2010-07-15.

B. Föreskrifter enligt 7 kap 6 § miljöbalken om skyldighet att tåla visst intrång

Ägare och innehavare av särskild rätt till fastigheterna förpliktigas att tåla sådana intrång i området som behövs för att tillgodose områdets vård och skötsel.

C. Ordningsföreskrifter enligt 7 kap 30 § miljöbalken

Utöver vad som annars gäller är det för allmänheten förbjudet att:

1. förstöra eller skada fast natur-, kulturföremål eller kulturlämning
2. medvetet skada växt- och djurliv (ex. gräva upp växter)
3. göra upp eld annat än på anvisad plats
4. ställa upp husvagn utan tillstånd från förvaltaren av kulturreservatet
5. framföra motorfordon annat än på anvisade vägar
6. parkera annat än på anvisad plats
7. rida annat än på anvisade stigar/vägar/områden
8. sätta upp skylt eller liknande anordning annat än tillfälligt.

Undantag från reservatsföreskrifterna:

1. Motorfordon får användas av personer med rörelsenedsättning
2. Fast anordningar ex. orienteringskontroller eller snitslade spår kan anordnas efter samråd med förvaltaren av kulturreservatet
3. Vid större arrangemang kan tillstånd ges från förvaltaren av kulturreservatet för tillfällig parkering och uppställning

Enligt 7 kap. 30§ miljöbalken gäller ordningsföreskrifterna omedelbart även om de överklagas.
Ordningsföreskrifterna enligt 7 kap 30§ miljöbalken träder i kraft den 2010-07-15.

ÄRENDETS BEREDNING

Karlslundsområdet är kulturhistoriskt riksintresseområde enligt 3 kap 6§ miljöbalken. Dess utsträckning är betydligt större än det föreslagna kulturreservatets.

För en betydande del av området, den centrala delen, gäller områdesbestämmelser antagna av kommunfullmäktige 2003-04-09 (P206). Syftet med områdes-bestämmelserna är i grunden densamma som syftet med kulturreservatet: Att säkerställa riksintresset för kulturminnesvård vad gäller bebyggelsen i Karlslund, att underlätta ett bevarande av områdets kulturvärden, att bevara och utveckla Karlslund med omgivningar som en resurs för kulturliv, naturvård och rekreation samt att skydda fornlämningarna. Områdesbestämmelserna gäller även i fortsättningen (se bilaga).

För Åbyparken med Åby gård och torp gäller detaljplan P310 (laga kraft 2005-06-10) med rivningsförbud och förvanskningsförbud för respektive huvudbyggnad, samt restriktioner vad avser bebyggelse och markanvändning.

För Strömsborg med omgivande mark gäller detaljplan (P106 laga kraft 2002-02-04). Detaljplanen gäller även i fortsättningen med kompletterande skydd i en ändring av detaljplanen (laga kraft 2010-02-12).

För kärnområdet, herrgården med omgivningar, har ett kvalitets- och gestaltningsprogram tagits fram med syfte att hålla samman området gestaltningsmässigt, att lyfta fram och förstärka Karlslunds karaktär och kulturhistoriska värden samt att underlätta beslut i kvalitets- och gestaltningsfrågor. Programmet antogs av Programnämnd Samhällsbyggnad 2003-01-30.

För park och trädgård vid Karlslunds herrgård finns ett vårdprogram, *”Karlslund – vårdprogram för park och trädgård”*, utarbetat av landskapsarkitekt Kolbjörn Waern på uppdrag av Fritid och turism. Programmets historiska beskrivning baseras på en historisk utredning från 2001 *”Historisk dokumentation av park och trädgård vid Karlslunds herrgård”* av Monica Christiansson.

Skötselplan för ekoparken Karlslund antogs av Örebro kommuns Miljö-, ekonomi- och planutskott 1997-08-25. Planen har varit vägledande för skötsel av naturdelarna.

Karlslundsområdet och Hästhagen anges ha mycket högt naturvärde i Länsstyrelsens Naturvårdsöversikt för Örebro län (Ekholm-Pehrson m.fl., 1984). Karlslundsområdet och Hästhagen (80:91) beskrivs här bl.a. som *”mycket mångsidigt och intressant ur många aspekter både från landskapsbildssynpunkt samt botaniskt och zoologiskt”*.

Området inventerades 1995 med avseende på skogliga naturvärden av Lars Löfgren, på uppdrag av Örebro kommun. Delar av området finns beskrivet tillsammans med andra i rapporten *”Örebros kommunägda skogar, naturinventering – skötselråd”* (område 106). Lars Löfgren hittade i området ett flertal signalarter, vilket tyder på höga naturvärden. Han rekommenderar att en stor del av området får utvecklas fritt eller under anpassat bruk.

Karlslund och närområdet är välkänt sedan länge som natur- och rekreationsområde. Här har bland andra Erik Rosenberg gjort exkursioner för att studera kungsfiskare, beskrivet bland annat i *”Oset och Kvismaren – strövtåg i mellansvenska fågelmarker”* (Rosenberg 1934) och *”Fågelliv betyder orden – vandringar i Erik Rosenbergs fotspår”* (Thor 2002).

Genom arbetet med den odling av kulturväxter, som idag bedrivs i de centrala delarna av Karlslundsområdet, har utvecklats ett väl etablerat samarbete med POM, Program för Odlad Mångfald. Programmet är nationellt och arbetar sedan år 2000 med att bevara den genetiska mångfalden bland kulturväxterna, d.v.s. hos de odlade växterna. Närmare 200 länder deltar i programmet som bland annat arbetar för att levandegöra värdefulla kulturmiljöer. Samarbetet kommer att utökas.

KOMMUNENS BEDÖMNING

Örebro kommun bedömer att ett kulturreservat i det aktuella området är förenligt med kommunens översiktsplan och med hushållningsbestämmelserna i 3 och 4 kap miljöbalken.

Örebro kommun finner vid en vägning mellan enskilda och allmänna intressen i enlighet med 7 kap 25 § miljöbalken att det för att skydda och bevara ovanstående natur-, kultur- och friluftsvärden finns skäl att besluta om att bilda ett kulturreservat i området samt att förordna om föreskrifter för att skydda området samt att inom två år fastställa en skötselplan.

Beslut i detta ärende har fattats av kommunfullmäktige.

Bilagor

1. Gränser för Kulturreservatet Karlslund
2. Områdesbestämmelser för Karlslund, karta (P206)

Detta beslut kan överklagas till länsstyrelsen enligt 19 kap 1§ Miljöbalken.

Stadsbyggnad
ÖREBRO

Gränser för Kulturreservatet Karslund

Ärnr: Sam195/2009
Bilaga 1

UTSNITT SKALA 1:2500

SKALA 1:2500 0 250M

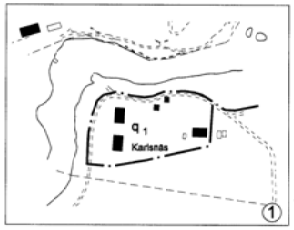

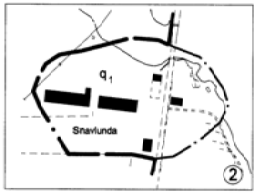

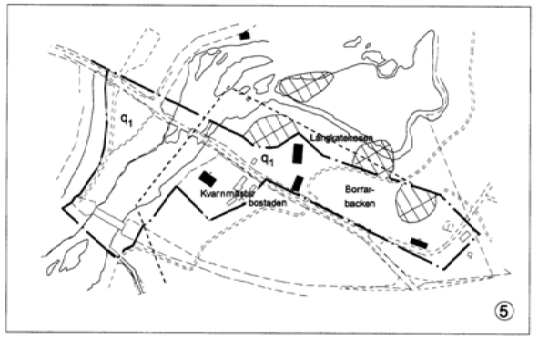

OMRÅDESBESTÄMMELSER

Följande gäller inom områden med nedanstående beteckningar.
Där beteckning saknas gäller bestämmelsen hela området.
Endast angiven användning och utformning är tillåten.

GRÄNSBETECKNINGAR

- Gräns för bestämmelseområdet
- Gräns för område med q_1- eller q_2- bestämmelser
- Gräns för riksintresseområde där gränsen inte sammanfaller med bestämmelseområdets gräns
- Gräns för vattenskyddsområde med skyddsföreskrifter enligt länsstyrelsens beslut 1997-06-10

MARKANVÄNDNING

Användningen skall vara anpassad till bebyggelsens kulturvärden.
Befintlig, kulturhistoriskt värdefull bebyggelse och park skall bevaras.

UTÖKAD LOVPLIKT

Inom med q_1 betecknat område krävs bygglov för :
- Underhåll, omfärgning eller byte av fasadmaterial, dörrar, fönster eller takmaterial
- Andra åtgärder som påverkar byggnadens utseende
- Uppförande, tillbyggnad eller annan ändring av ekonomibyggnader och broar
- Uppförande av komplementbyggnader, mindre tillbyggnader, murar, plank, uteplatser, skärmtak och friggebodar
- Uppsättning eller väsentlig ändring av skyltar och ljusanordningar

Inom med q_1 eller q_2 betecknat område krävs marklov för fällning av träd.
Marklov krävs för schaktning, utfyllnad och förändring av marknivån.

UTFORMNING OCH UTFÖRANDE

q_1 Inom med q_1 betecknat område gäller :
- Byggnad skall utformas enligt traditionen på platsen.
- Byggnad eller bro får inte förvanskas.
- Ursprungliga byggnadsmaterial och ursprunglig byggnadsteknik skall användas vid underhåll och ändring.
- Fasader skall utföras med puts, oljefärg, slamfärg eller annat traditionellt material som anknyter till byggnadens karaktär och till byggnadstraditionen på platsen.
- Byggnadsdelar skall färgsättas i kulörer som anknyter till byggnadens karaktär och till byggnadstraditionen på platsen.
- Taktäckning skall utföras med tegel, falsad plåt eller annat traditionellt material.
- På öppen tomtmark skall gårdsplaner i huvudsak utformas med plantering eller med beläggning av gräs, grus eller sten.

ADMINISTRATIVA BESTÄMMELSER

Byggnad eller bro som har beteckningen q_1 eller är belägen inom med q_1 betecknat område är särskilt värdefull och får inte rivas.

För åtgärder som kräver bygglov skall erforderlig antikvarisk sakkunskap utnyttjas för att säkerställa ett antikvariskt lämpligt utförande.

Övriga åtgärder skall om möjligt genomföras enligt de riktlinjer som anges i kvalitets- och gestaltningsprogram antaget 2002-10-23

ÖVRIGA BETECKNINGAR

- Detaljplanelagt område inom riksintresseområdet
- Fornlämning enligt Riksantikvarieämbetets register. För området gäller skyddsbestämmelser enligt fornlämningslagen.
- Byggnad med skyddsbestämmelser (q_1)
- ① - ⑥ Delområden, utsnitt visas i dubbel skala.

Områdesbestämmelser för KARLSLUND

i Örebro kommun

Örebro Stadsbyggnad 2002-10-23, rev 2002-12-11

Ulf Nykvist
planchef

Gunnar Kindenberg
planarkitekt

Antagen av KF den 9 april 2003
Laga kraft den 9 maj 2003

1880 P 206